

Honvári János

A H. E. eltávolításáért küzdő akcióbizottság

- Diktátor volt Horváth Ede a Szerszámgépgyárban?
- Lehet mondani.
- Kemény ember volt, netán durva? Időnként beletaposott az emberek lelkébe?
- Amit te most felsoroltál, az minden volt. Nem lehet őt egy szóval jellemezni, mert ő tudott goromba lenni, sokszor volt türelmetlen, erőszakos, de tudott ő emberséges is lenni.
- A cél vezérelte, és annak érdekében mindent megengedett magának?
- A cél vezérelte. Azt gondolom, hogy egy hadvezérnek ilyennek kell lennie, mert az, hogy az ellenség lő és megsebesülnek vagy meghalnak az emberei, az a háborúval együtt járó dolog. A cél lebegett a szeme előtt, és ennek érdekében nem kímélte az embereket. De saját magát sem. Elsősorban saját magát nem kímélte.¹

Horváth Edét, a Kossuth-díjas sztahanovista esztergályost, 1951-től a Győri Szerszámgépgyár igazgatóját, majd 1963-tól a Magyar Vagon- és Gépgyár vezérigazgatóját az akkori – egyébként rendkívül merev és bürokratikus – szabályok megsértése, illetve a beosztottaival szembeni durva hangnem miatt többször érte bírálat a helyi és a felső pártállami vezetés részéről. Két alkalommal (1962-ben és 1965-ben) megrovás, illetve szigorú megrovás pártfegyelmi büntetést is kapott.² Mindeközben „fent” és „lent” minden fórumon elismerték vezetői kvalitásait és az általa irányított gyárak kiemelkedő gazdasági eredményeit.

Ellentétben több kétkezi munkásból gyárigazgatóvá avanszált kortársával, Horváth Ede feddhetetlen volt. Példás családi életet élt, nem voltak nőügyei, szinte sohasem ivott alkoholt, nem vadászott, nem lumpolt, és semmivel sem lehetett korrumpálni.³ Ellenfelei egyszerűen nem találtak rajta fogást. Vezetői ténykedésének első két évtizedében ezért leginkább azzal vádolták, hogy

¹ Interjú Romvári Ferencsel.

² Az 1962-es pártfegyelmi büntetéséről később még szó esik. Az 1965-ben kapott szigorú megrovás pártfegyelmi büntetés előzményeire nézve lásd: Tischler 2005; Szabó 2008.

³ Állítólag évtizedekig megőrizte a ménfőcsanakai családi házának az építésével kapcsolatos összes számláit, szerződéseit, hogy szükség esetén minden fillérről el tudjon számolni. Bár minden bizonnyal kapott volna a gyárban ingyen is ebédet, ő ragaszkodott ahhoz, hogy kifizesse a jegy árát. A MAN-üzlet nyélbe ütése után egy Renault személyautót küldtek neki ajándékba. Egyszer kipróbálta, majd átadta a gyárnak a kombit (Fábián é. n.: 334–335).

beosztottaival szemben időnként megengedhetetlen hangnemet használ, illetve párton kívüli, múltjuk miatt zsarolható emberekkel veszi magát körül, és nem kéri ki a gyári pártszervezet, szakszervezet véleményét azokban a kérdésekben sem, amelyekben az üzemi társadalmi szervezeteknek beleszólási, véleményadási, sőt némely kérdésben egyenesen vétőjoguk volt.⁴

Igazgatóvá történt kinevezése után hamar visszatetszést keltett magatartása, a gyár dolgozóival szemben használt bárdolatlan stílusa. Emiatt az első – nem nyilvános – bírálatot a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetőségének (KV) 1953. június 27–28-i ülése után tartott kibővített győri pártválasztmányi ülésen kapta, ahol kijutott a kritikából a Győri Szerszámgépgyár függetlenített pártfunkcionáriusainak, Dávid Istvánnak⁵ és a gyár igazgatójának is.⁶ A Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) XX. kongresszusa utáni hónapokban Horváth Edét már nemcsak azért bírálták, mert elfojtja a kritikát, hanem azért is, mert megtorolja azokat, akik tevékenységét bírálni merészlik.⁷ Az üzemi munkástanács 1956 októberében menesztette Horváthot, és csak Kádár hatalomra jutása után került vissza a Szerszámgépgyár, majd 1963 májusában a Vagongyár élére.

Ebben a tanulmányban nem a felülről kezdeményezett vizsgálatokról és az ezek alapján kiosztott pártbüntetésekről lesz szó, hanem azokról az akciókról, amelyeket – nem kevés személyes kockázatot vállalva – saját munkatársai kezdeményeztek ellene annak érdekében, hogy kicsikarják leváltását, vagy legalább megrendszabályozását. Három olyan jelentősebb megmozdulásról tudunk, ahol az akció szervezői az általa igazgatott gyárak alkalmazottai voltak vagy lehettek. Az első 1960-ban történt, és utóregzéssel együtt 1962-ig tartott. A másik két esemény egymással nagyjából azonos időben, 1964 őszén kezdődött, de véleményem szerint az ebben részt vevők köre nem azonos. Az események mögött mindegyik esetben megbántott, megsértett emberek álltak, akik státusuk romlását Horváth Edének tulajdonították. Törvénytörő tehát, hogy nézőpontjuk

⁴ Nem egy esetben éppen azoknak a függetlenített pártvezetőknek a fején volt vaj, akik bele akartak szólni a gyár személyzeti és szervezeti ügyeibe. Horváth Ede emberi gyengéiket kihasználva szerelte le ebbéli szándékaikat. Egyik alkalommal az üzemi párttitkár egyre hangosabban kezdte emlegetni a hatásköri listát, jelezvén, hogy a nomenklatúra tagjainak a személyi ügyeibe bele kíván szólni. Amikor a nős férfi Jugoszláviába utazott, hogy megnézzék az Isztrián edzőtáborozó győri futballistákat, magával vitte barátnőjét is. Horváth Ede gondoskodott róla, hogy a féltékeny feleség a határátkelőhelynél találkozzon a férjével és annak barátnőjével. A párttitkár hamarosan elhagyta a gyárat (Finta Csaba személyes közlése).

⁵ Dávid István (szül. 1919) épület- és géplakatos szakmunkás, 1943-tól a vagongyárban dolgozott, majd az öt hónapos pártiskola elvégzése után 1952-től a Szerszámgépgyár függetlenített párttitkára lett. Kádár hatalomra kerülése után elsőként jelentkezett a karhatalomba, aztán visszatért a Szerszámgépgyárba gyári pártbizottsági titkárnak (MNL GYMSMGYL Káderanyag mikrofilmen, 2. tekerés).

⁶ MNL GYMSMGYL XXXV. 402. 36. f. 1. f. cs. 1. ő. e. Az 1953. augusztus 28-i városi kibővített pártválasztmányi ülés jegyzőkönyve.

⁷ MNL GYMSMGYL XXXV. 402. 36. f. 1. f. cs. 2. ő. e. Győr városi pártbizottság végrehajtó bizottságának (vb) 1956. április 29-i ülése.

– és ebből fakadóan véleményük is – egyoldalú volt, névtelen feljelentéseikben Horváth Ede hibáit emelték ki, és mellőzték, vagy legalábbis nem a súlyuknak megfelelően kezelték az érényeit. Bejelentéseik tartalmát, azok valóságát ezért kellő kritikával kell kezelni. Ugyanakkor valós gondokra is rámutattak, tehát nem mehetünk el szó nélkül írásban megfogalmazott kritikáik mellett. A szervezők tudatában voltak annak a veszélynek, amit lépésükkel magukra vállaltak, ezért mindhárom alkalommal megpróbálták inkognitójukat megőrizni, ami azonban csak egy esetben sikerült. A másik két alkalommal fény derült a szervezők kilétére, akik ezért pártbüntetést, egyszer pedig börtönbüntetést is elszenvedtek. A harmadik esemény szervezője felderítetlen maradt, a rendőrség minden erőfeszítése ellenére ezt az ügyet ma is homály fedi.

Az akciók hátterében számos nemzetközi politikai, országos és helyi tényező állt. Az 1960-as évek első felében Magyarország külső és belső egyensúlyi helyzete megromlott, az erőszakos szövetkezetesítés, a gazdaság növekedési ütemének minden alapot nélkülöző gyorsítása, valamint a berlini és a kubai válság miatt megrugó fegyverkezési kiadások miatt az ország évről évre többet költött, mint amennyi jövedelmet megtermelt. A nemzetközi fizetési mérleg tőkés relációban rendre hiánnyal zárt, sőt néhány évig deficitessé vált a költségvetés is. Újra emelkedni kezdett az ország konvertibilis adósságállománya.⁸ Ebben a helyzetben a Kádár-rendszer 1956 óta első ízben kényszerült arra, hogy nagy tömegek életszínvonalát csökkentő, elvonó intézkedéseket hozzon, és szigorítsa a normákat. A lakosságot leginkább sokkoló, a sertés-, a marhahús és a szilárd tüzelőanyagok árának 25–50%-os emelésére csak 1966 első felében került sor, de egyes termékek (sör, cigaretta), valamint szolgáltatások (bölcsődei és óvodai díjak, munkahelyi étkeztetés, munkásszállás) árának, díjtételének növelése már korábban megtörtént. Az agyondotált alapvető fogyasztási cikkek és szolgáltatások árának az emelése pedig évek óta napirenden volt,⁹ a párt vezető testületei számtalan variációban tárgyalták ezt a kérdést,¹⁰

⁸ A tőkés adósságállománynak nem a volumene, a kibocsátáshoz viszonyított aránya, hanem az összetétele jelentette a devizagazdálkodásban rejlő fő veszélyt. A nagy gazdasági világválság idején (1931-ben) az ország adósságállományának mindössze az ötöde volt rövid lejáratú, ezzel szemben 1964-ben a tőkés országok felé fennálló tartozás háromnegyede (76%-a) egy éven belül, több mint a fele 3 hónapon belül esedékes hitelekből állt (MNL OL XIX-A-16-f. A külföldi tartozások összetétele lejárát szerint, 1931, 1938, 1964).

⁹ Lásd például MNL OL XIX-A-16-f. Az Országos Tervhivatal Belkereskedelmi és Szövetkezeti Főosztály 1961. augusztus 30-i előterjesztése a lakosság húsellátásáról.

¹⁰ A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága (PB) két ülésén is tárgyalta a lakossági fogyasztást visszafogó restriktív és az áremeléseket kompenzáló intézkedéseket. A több variációban előterjesztett javaslat mindegyike az egy keresőre jutó reálbér csökkenését jelentette volna (MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 349. ő. e. Az MSZMP PB 1964. november 3-i ülése, illetve MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 351. ő. e. A PB 1964. november 17-i ülése). A PB a párt politikai tőkét komoly mértékben erodáló és az MSZMP legitimitását is veszélyeztető intézkedési csomagról nem tudott dönteni, ezért ezt az MSZMP Központi Bizottságának (KB) 1964. decemberi plénuma elé terjesztette, ahol hosszas vita után a határozathozatalt elodázták (MNL OL M-KS 288. f. 4. cs. 71–72. ő. e. Az MSZMP KB 1964. december 8–10-i ülése). A sertés-, marhahús, húskészítmények, tejtermékek, tüzelőanyagok árának, a városi közlekedési tarifáknak a 15–50%-os emeléséről, a progresszív nyugdíjjarulék bevezetéséről, illetve

amiről természetesen a közvélemény (rendszerint torz formában, kiszivárgott hírmorzsák alapján) értesült.¹¹

A Kínával, Albániával kirobbant viták, valamint Nyikita Szergejevics Hruscsovnak az SZKP Központi Bizottsága (KB) plénumán 1964 októberében történt megbuktatása nyomán Magyarországon is megnőtt a „szektás” és „dogmatikus”, valamint a „jobboldali” csoportok aktivitása, ami egyre gyakrabban nyílt „izgatásban” és röpcédulázásban mutatkozott meg. A belügyminiszter jelentése szerint a belső „ellenséges” csoportok abban reménykedtek, hogy Leonyid Iljics Brezsnyev és Alekszej Nyikolajevics Koszigin hatalomra jutása hazánkban is változást fog előidézni a politikai irányvonalban, ami nálunk is személyi változásokhoz fog vezetni.¹² A tanulmányban szereplő három győri akció kiváltó okai közül egy esetben bizonyíthatóan szerepet játszott a szovjet párt- és állami vezetésben 1964 őszén bekövetkezett személyi változás. A Politikai Bizottság (PB) 1964. november 14-i ülésén szabad kezet adott a belügyi hatóságoknak, hogy (többek között) Lovas József és társa győri lakosok ellen eljárást indítson „szorosítás útján elkövetett izgatás” büntetnének gyanúja miatt.¹³ Fél évvel később Benkei András belügyminiszter arról számolt be a Politikai Bizottság számára készített jelentésében, hogy az 1964 végén alkalmazott adminisztratív intézkedések hatására a szektás, baloldali erők tevékenysége visszaesett, majd 1965 tavaszán ismét megélenkült.¹⁴ A belügyminiszter arra is felhívta a politika irányítóinak a figyelmét, hogy „jobbról” és „balról” egyaránt szaporodnak a munkafegyelem elleni lázítások, egyesek röplapok, illetve személyes agitációk révén sztrájkra és szabotázsra szólítják fel a gyárak dolgozóit. A jelentés ezek között említi a jelen tanulmányban is szereplő Győri Járműipari Művek röpcédula akcióbizottságát, illetve a keresztény magyarok röpcéduláját, amely arra buzdította a munkavállalókat, hogy „Ne menjen le a nap a te károkozásod nélkül”.¹⁵

egyres jövedelemnövelő intézkedésekről végül 1965 végén döntöttek, amelyeket 1966-ban fokozatosan léptettek életbe. A politikai propaganda súlyos hibát követett el, amikor azt hangsúlyozta, hogy az áremeléseket egyes foglalkozási csoportok (pedagógusok, egészségügyben, kereskedelemben dolgozók, nehéz fizikai munkát végzők stb.) bérének, az alacsony nyugdíjaknak és a családi pótléknek az emelése teljes mértékben kompenzálja, vagyis az intézkedések forintkihatásai „összességében kiegyenlítik egymást” (*Népszabadság* 1965. december 19.). Az elvonásokat a jövedelemkiegészítések globálisan valóban kompenzálták, de míg a restriktív újszólván mindenkit érintett, a bérek, nyugdíjak és egyéb juttatások emelése csak a lakosság 30-40%-ának javított a helyzetén. A jövedelememelés mértékétől és a fogyasztás szerkezetétől függően egyes rétegek életszínvonala jelentős mértékben csökkent.

¹¹ Honvári 2006: 389–396.

¹² MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 350/1. ő. e. Dr. Korom Mihály MSZMP KB titkár 1964. november 14-i előterjesztése a PB számára egyes belső ellenséges csoportok tevékenységéről.

¹³ Lovas Józsefet a PB felhatalmazása alapján 1964. november végén tartóztatta le a rendőrség. Az esemény részleteit lásd később.

¹⁴ 1964 utolsó negyedében 112 főt, 1965 első négy hónapjában 148 főt vontak felelősségre (leginkább ittas állapotban elkövetett) „izgatás” miatt (Tabajdi 2013: 93).

¹⁵ MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 368. ő. e. Benkei András belügyminiszter 1965. június 17-i jelentése a PB számára a belső ellenséges erők helyzetéről. A jelentés átdolgozott formában

Az itt harmadik helyen említett helyi tényezőknek legalább akkora – de talán még nagyobb – szerepe volt a dolgozói elégedetlenség fokozódásában, mint a fentebb említett országos és nemzetközi helyzetnek. Az 1960-as évek elején nagyfokú bizonytalanság uralkodott a Szerszámgépgyár és a Vagongyár jövőjét illetően. Egyik gyár sem rendelkezett stabil, kialakult gyártási profillal, magas műszaki paraméterű, a piacokon jól és gazdaságosan értékesíthető termékekkel, megbízható vevőkörrel. A két gyárat 1964. január 1-jével Wilhelm Pieck Járműipari Művek néven egyesítették, ami jelentős átszervezésekkel, személycserékkel járt. Új szervezeti felépítés alakult ki, több üzemszert összevontak, egyeseket megszüntettek. Az átszervezés miatt nagy volt a fluktuáció, sokan önként mondtak fel és hagyták el a vállalatot, másokat elbocsátottak.¹⁶ Többen vitatták Horváth Ede elképzelésének realitását, aki a gyár jövőjét a hagyományos vasúti járművek gyártása helyett közúti jármű-főegységek termelésére kívánta alapozni. Az MSZMP KB 1964. decemberi ülésén úgy döntöttek, hogy a munkatermelékenység emelése érdekében szigorítják a normákat, és a Munka Törvénykönyvének módosításával lehetővé teszik a vállalatok számára a felesleges és hanyag dolgozók elbocsátását. A győri Vagongyárban az 1965 tavaszán – sok esetben mechanikusan – végrehajtott normarendezés miatt mintegy kétezer főnek, a foglalkoztatottak több mint 13%-ának csökkent a fizetése.¹⁷ Az elhamarkodottan végrehajtott túlzó normaszigorítás miatt – az ország néhány más nagyvállalatához hasonlóan – a győri Vagongyárban is spontán munkabeszüntetésekre került sor.

A GYÁRIGAZGATÓ

Horváth Ede egész életútja azt bizonyítja, hogy szívesen vállalkozott sok kockázattal járó, nehéz feladatokra, szerette a kihívásokat, és nem hátrált meg az olyan próbatételektől sem, amelyek elől mások valósággal menekültek. A szerszámgépgyári, majd később a vagongyári vezérigazgatói állás is számtalan személyes kockázatot rejtett magában, ennek ellenére kevés gondolkodás után belevágott mind a kettőbe.

Személyével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy nem ő jelentkezett 1949 novemberében a sztahanovista mozgalomba – amely megalapozta országos hírnevét és ismertségét –,¹⁸ majd később az első számú vállalatvezetői funkciókra,

néhány hét múlva ismét a PB elé került (MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 370. ó. e. Benkei András belügyminiszter 1965. július 14-i jelentése a PB számára a belső ellenséges erők helyzetéről).

¹⁶ ÁBTL O-17636. A BM Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányságának III/III-2. Alosztálya. Jelentés, 1964. június 12.

¹⁷ MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 1. f. 2. f. cs. 53. ó. e. A Győr-Sopron megyei pártbizottság végrehajtó bizottságának (vb) 1965. augusztus 30-i ülése.

¹⁸ Nyugodtan a Horváth Ede körül keringő számtalan legenda közé sorolhatjuk azt az állítást, miszerint az addig teljesen ismeretlen vagongyári esztergályost Apró Antal, az MDP PB tagja, a Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) főtitkára, illetve az MDP központi vezetőségi tag Gáspár Sándor szervezte volna be a sztahanovista mozgalomba, akik állítólag csak ezért

hanem nehéz helyzetekben *rátaláltak*. Olyan embernek könyvelték el, akihez akkor is lehet fordulni, amikor egy feladatot más már nem tud megoldani.¹⁹ Azzal természetesen ő is tisztában volt, hogy a Sztálin 70. születésnapján, 1949. december végén elért 4122%-os termelési eredménye csak mesterséges körülmények között születhetett meg.²⁰ Az alig 25 éves fiatalembernek minden bizonnyal az is imponált, hogy sztárolták, és rövid időre az érdeklődés közepontjába került. 1950. március 15-én (a sztahanovista élmunkás Muszka Imrével közösen) megosztott Kossuth-díjat kapott a gyorsvágás terén sztahanovista módszerekkel elért kiemelkedő eredményeiért.²¹ Gyorsan megszokta, hogy a pártrendezvények elnökségében foglal helyet, tisztségekkel, funkciókkal (megyei tanács tag, megyei pártbizottsági tag, országgyűlési képviselő, gazdasági vezető, az állampárt Központi Bizottságának pótagja, majd rendes tagja) halmozzák el. Sztahanovista társával, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) KV tagjává megválasztott Kék Zoltánnal együtt felszólalhatott az MDP II. kongresszusán.²² A sztársággal együtt járó, a korban kiemelkedő jövedelem sem lehetett utolsó szempont. Horváth Ede sohasem tagadta, hogy szereti a pénzt, a jólétet.²³

Ennek ellenére nem toladott magas pozíciókba. Két alkalommal bízták meg gyárvezetői funkcióval, de egyik esetben sem ő volt az eredetileg kiszemelt vezető. A győri Vagon- és Gépgyár egyik részlegét 1951 júliusában Győri Szerzőgépgyár néven önállósították. A főleg katonai eszközök gyártására szakosított vállalat első igazgatójává a Romániából áttelepült Porubszki Jánost²⁴ nevezték ki, ő azonban nem tudott megbirkózni a termelés beindításának ezernyi gondjával, ezért néhány hónap után lemondott az igazgatói tisztségről, és visszament

érkeztek Győrbe. A legenda szerint ráadásul a 25 éves fiatalember a műszak végéig várakoztatta őket, majd írásban rögzített feltételhez (például hogy nem emelik a normáját) kötötte a sztahanovista mozgalomba való bekapcsolódását (Fábián é. n.: 55–57).

¹⁹ Interjú Romvári Ferencsel.

²⁰ MNL OL XIX-A-16-h. Országos Tervhivatal, Berei Andor iratai. 12. doboz. Berei Andor beszédei, cikkei, II. rész. 1950–1956. Lásd még: *Szabad Nép* 1949. december 25.

²¹ *Szabad Nép* 1950. március 15.

²² Az MDP II. kongresszusának jegyzőkönyve 1951: 178–180, 362–364.

²³ Horváth 1990: 65–66.

²⁴ Porubszki János (szül. 1913) vasesztergályos 1941-ben szökött át a II. bécsi döntéssel Magyarországhoz csatolt Észak-Erdélybe. Innen került Győrbe, ahol vasesztergályosként dolgozott a vagongyárban a háború végéig. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba (MKP), egy tíz hónapos pártiskola elvégzése után rövid ideig Győr város MKP-titkára lett. Tapasztalatlansága miatt erről a funkciójáról lemondott, és visszament az előző munkahelyére, ahol 1946-tól különféle középvezetői tisztségeket töltött be, majd amikor 1951 nyarán önállósodott a Szerszámgépgyár, őt nevezték ki első igazgatójává. A kezdeti nehézségekkel nem boldogult, ezért újra visszament az akkor az anyaggyárból már szintén kivált Autógyárba. 1957-ben tagja lett a megyei pártbizottság végrehajtó bizottságának. Ebbéli funkciójában ő volt Horváth Ede legelősebb, időnként már a személyeskedés határát súroló kritikusa. 1960-ban a megyei Népi Ellenőrzési Bizottság elnöke lett, ahonnan azonban „vezetőképesség hiányában” kerkedvezménytel nyugdíjazták (MNL GYMSMGYL Káderanyagok mikrofilmen, 1. tekercs).

a vagongyárba dolgozni.²⁵ Porubszkit 1951 őszén²⁶ Horváth Ede követte, akinek az irányítása mellett a hadiüzem termelése rövid időn belül konszolidálódott. Vezetése alatt a Szerszámgépgyár a város egyik legjobban szervezett üzemévé vált.²⁷

Nyugat-Dunántúl legnagyobb vasas üzemének, a győri Vagongyárnak az élén 1950-től Lakatos Albert állt,²⁸ ám munkájával a Győr-Sopron megyei pártvezetés egyre elégedetlenebb lett.²⁹ Leváltása, nyugdíjazása az 1960-as évek elejétől többször napirendre került. Lombos Ferenc, a megyei pártbizottság első titkára 1963. január 16-án Szurdi Istvánnak, az MSZMP KB Ipari Osztálya vezetőjének a Győrből elszármazott Gögitz Antalt, a Vasas Szakszervezet szervezési osztálya vezetőjét javasolta Lakatos utódjául.³⁰ A helyi pártvezetés tehát nem Horváth Edét tartotta alkalmasnak erre a fontos tisztségre. Gögitz Antal – aki előbb igent mondott a felkérésre – két héttel Lakatos nyugdíjba küldése után visszalépett a felkínált tisztségtől. Horváth Ede személye csak ekkor került előtérbe mint lehetséges jelölt. A helyi vezetés néhány hónapos hezitálás után Horváthot úgy javasolta a vagongyár vezérigazgatójának, hogy egyidejűleg megtartotta a Győri Szerszámgépgyár igazgatói tisztségét is.

Ezt a megoldást minden bizonnyal Horgos Gyula vetette fel a megyei első titkárnak, aki 1963. április 17-én kereste fel az akkor frissen kinevezett kohó- és gépipari minisztert abból a célból, hogy megoldást találjanak Lakatos Albert megüresedett helyének a betöltésére. Lombos kijelentette, hogy Győrött „bizonyos undor” tapasztalható Horváth Ede magatartásával szemben, mire a miniszter közölte a párttitkárral, ha Ede „ezzel az undorral” együtt is jó KB-póttagnak, akkor vajon miért ne lenne jó Győrött vezérigazgatónak? A vonakodó megyei első titkárt végül azzal győzte meg, hogy a Győri Szerszámgépgyár Horváth Ede irányítása alatt az ország legjobb szerszámgépgyárává fejlődött. Horgostól jött

²⁵ A hadiipart a világháborús veszélyre hivatkozva szavakban elsőrendű stratégiai ágazatnak nevezték, valójában azonban ez az ágazat is ugyanazokkal a gondokkal küszködött, mint a polgári termékekre szakosodott vállalatok (Okváth 1998: 218–219, 236–237, 243).

²⁶ Az 1951. november 18-án tartott városi pártértekezleten Horváth Ede már mint a Győri Szerszámgépgyár igazgatója vett részt (MNL GYMSMGYL XXXV. 402. 36. f. 1. f. cs. 1. ő. e. Az 1951. november 18-i városi pártértekezlet jegyzőkönyve).

²⁷ MNL GYMSMGYL XXXV. 402. 36. f. 1. f. cs. 1. ő. e. Az 1951. november 18-i városi pártértekezlet jegyzőkönyve.

²⁸ Lakatos Albertet 1948 őszén nevezték ki a vagongyár vezérigazgató-helyettesévé, majd amikor Pattantyús-Ábrahám Imre, az addigi vezérigazgató az ismétlődő politikai támadások miatt 1950-ben az egyetemi katedrát választotta, Lakatos foglalta el a helyét.

²⁹ Lakatos az új hatalom szemében – azon túl, hogy a Horthy-rendszerben munkásmozgalmi tevékenysége miatt kétszer is börtönbüntetésre ítélték – azzal szerzett érdemeket, hogy a II. világháború után a Jótétemeli Hivatal megbízottjaként a Szovjetunióknak reparáció fejében átadott félig kész Mátra Erőmű leszerelését irányította, és buzgó tevékenységét a jótétemeli ügyekben egyébként mindig elégedetlen orosz hatóságok is elismerték (MNL OL XIX-A-10. A Jótétemeli Hivatal 1946. május 13-i javaslata a miniszterelnöknek).

³⁰ MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 1. f. 9. f. cs. Gögitz Antal 1937 és 1944 között a vagongyárban dolgozott mint autószerelő, majd különféle helyi, megyei és üzemi szakszervezeti tisztségeket töltött be. 1955-ben választották meg a Vasas Szakszervezet szervezési osztálya vezetőjének, ekkor családotul Budapestre költözött.

az a javaslat is, hogy Horváthot úgy nevezzék ki a Vagongyár élére, hogy egyúttal ő maradjon a Szerszámgépgyár igazgatója is. Mivel ekkor már hónapok óta keresték azt a személyt, akit a Vagongyár élére állíthatnának, és a döntés immár elodázhatatlanná vált, ezért Lombos elfogadta a kohó- és gépipari miniszter javaslatát. A miniszterrel folytatott konzultáció után nem kevés erőfeszítésébe telt, hogy a Győr-Sopron megyei pártvezetés tagjait meggyőzze a személyi javaslat helyességéről, főleg a kettős igazgatói poszt Horváth Edével történő betöltéséről. A Győr-Sopron Megyei Pártbizottság vb-jének 1963. április 19-i rendkívüli ülésén a megyei első titkár szinte dramatizálta a kialakult helyzetet. „A Vagongyár az ország legrosszabb vasas üzeimei közé tartozik – közölte a sokkoló hírt a vb tagjaival –, ahol hallatlan lemaradás van, ami jelenleg nem csökkenő tendenciát mutat, hanem növekvőt.” Bár jobb híján ekkor már maga javasolta a Szerszámgépgyár igazgatóját az egykori anyagyár vezérigazgatói tisztségére, Horváth Edével kapcsolatos fenntartásait most sem rejtette véka alá.³¹ „Horváth Ede, ha becsavarodik, gorombán bánik [az] emberekkel, emiatt lesznek olyan elvtársak, akik nem valami hallatlan lelkesedéssel veszik, hogy Horváth elvtárs kettős beosztásban fog dolgozni.”³²

A megyei pártbizottság vb-jének ezen az ülésén Horváth Ede személyét nagyon sokan bírálták, de végül szabad kezet adtak a kettős kinevezéséhez. Sőt, áldásukat adták a várható személycserékre is, csupán annyit kértek tőle, hogy a vezetők kapjanak némi türelmi időt. Aki ez után sem bizonyít, le lehet váltani. Horváth Ede szakmai alkalmasságát senki sem kérdőjelezte meg, és mivel jobb jelöltet nem találtak, a párttestület ellenszavazat nélkül fogadta el őt a vagongyár vezérigazgatójának.³³

ÚJ VEZÉR, ÚJ PROFIL

Horváth Ede nagyon nehéz helyzetben foglalta el a vezérigazgatói széket. Tervtől való lemaradás, gyenge minőségű, rendszeresen megreklamált gyártmányok, elmaradó műszaki fejlesztés és széthúzó, klikkekre bomló vállalati vezetés jellemezte ebben az időben a nagy gyár munkáját. 1962-ben a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) szakosodási egyezménye alapján megszüntették a gyár

³¹ A Lombos Ferenc és Horváth Ede közötti személyi ellentétek kissé csendesedtek az 1960-as évek elején, de továbbra is fennmaradtak. Lombos inkább Gögitz Antalt és nem Horváth Edét látta volna szívesen a vagongyár élén. A feszült viszonyt az is mutatja, hogy a megyei pártvezetés 1963-ban nem javasolta Horváth Edét országgyűlési képviselőnek. Neve csak a Politikai Bizottság nyomására került fel a jelölőlistára, ahonnan már ismét egyenes út vezetett a parlamentbe (MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 288. ő. e. A PB 1962. december 28-i ülése. Javaslat az 1963. február 24-én tartandó országgyűlési választások képviselőjelöltjeire).

³² MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 1. f. 3. cs. 175. ő. e. A Győr-Sopron Megyei PB vb 1963. április 19-i rendkívüli ülése.

³³ MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 1. f. 3. cs. 175. ő. e. A Győr-Sopron Megyei PB vb 1963. április 19-i rendkívüli ülése.

hagyományos termékei közül a tehervagonygyártást.³⁴ A vasúti személykocsik gyártása egy ideig még megmaradt, de ezek iránt a kereslet a vasút háborús kárainak pótlása után jelentősen csökkent. A vasúti vontatás dízelesítésére kidolgozott program keretében a gyárra testált termékek (hagyományos és átszerkesztett Jendrassik-rendszerű motorok, dízelmozdonyok, motorvonatok) gyártása pedig kudarcba fulladt.³⁵ Az új vezér meg volt arról győződve, hogy a radikális termék-szerkezet-váltás, vagyis a közúti közlekedési eszközök gyártására való átállás elkerülhetetlen. A vagonygyár menedzsmentjének óriási harcot kellett folytatnia a fő vetélytárrsal, a Csepel Autógyárral, hogy az elsősorban KGST-piacra szállítandó autóbuszokhoz szükséges nagy sorozatú közúti dízelmotorok gyártását a Vagonygyár kapja. Amikor ez a kérdés 1963-ban végül Győr javára dőlt el, számtalan konfliktust és összeütközést kellett felvállalni a gyártandó motor típusának a kiválasztása során. Erős ellenszélben kellett kiharcolni, hogy ne a kiforratlan konstrukciójú magyar és csehszlovák tervek és prototípusok, hanem nyugati licenc alapján gyártsák a nagy sorozatú közútijármű-motorokat.³⁶

Horváth Ede alaposan átszervezte a Vagonygyárat, erősen centralizálta az irányítást, főosztályokat vont össze és új főosztályokat szervezett. A motor-, mellő- és hátsóhid-gyártás már eleve zárt rendszerű termelés³⁷ keretében valósult meg. Megindult az addig műhelyrendszerű, lényegében egyedi gyártással előállított hagyományos termékek, a vasúti kocsik zárt rendszerű termelésre történő átállítása is. A kötött pályás, zárt rendszerű termeléssel együtt járó monotonitást sokan nem tudták megszokni, és inkább otthagyták a vagonygyárat.

Az átszervezések ettől kedve a gyár belső életének állandó kísérőjévé váltak. Az új vezérigazgató csarnokokat építtetett és bontatott szét, üzemszerveket, műhelyeket, nagy tömegben gépeket és munkaerőt telepített át egyik helyről a másikra. Már önmagában az is konfliktusokkal járt, hogy megváltozott az egyes szakmák, termelési egységek gyáron belüli hierarchiája. Sokaknak kellett szakmát, időnként munkahelyet váltani. A gyár jövőjét, fejlődési pályáját illetően nagy volt a bizonytalanság és sok volt a vita. Senki, felső vezető és beosztott sem tudhatta előre, hogy lesz-e elegendő megrendelés és versenyképesek lesznek-e az új gyártmányok. Horváth Ede néhány év alatt visszaszerezte az összes,

³⁴ Néhány év múlva – mivel Lengyelország nem vállalta a magyar igények teljes kielégítését – nagy költséggel újraindították a vasúti tartálykocsik gyártását.

³⁵ Magyarországon 1953-ban döntöttek egy új típusú dízelmotorcsalád kifejlesztéséről. A programot az akkori anyagi és szellemi erőforrásokhoz képest túlméretezték, mivel a négy különböző hengerűrtartalmú motorcsalád közel harmincféle típusváltozatát kellett volna egyidejűleg megtervezni, tesztelni, beszabályozni, gyártani és különböző gépekbe beépíteni. A fizetési mérleg tartós hiánya miatt a kiforratlan konstrukciójú motorokat szinte a tervezőasztalról vasúti járművekbe építették be, és alapos kipróbálás nélkül rögtön exportálták is (MNL OL XIX-A-16-f. 41. doboz. A kohó- és gépipari miniszter 1959. november 14-i jelentése a Minisztertanácsnak a dízelesítési program végrehajtásáról).

³⁶ Germuska–Honvári 2014: 63–74. A nyugati licenmotor vásárlására nézve lásd: Szakadát 1992a: 141–193.

³⁷ Zárt rendszerű termelésnél az adott technológiai folyamathoz szükséges gépeket egy üzemben csoportosítják.

a Vagongyárról az 1950-es évek elején a profiltisztítás jegyében leválasztott egységet, majd – főleg a hiányzó munkaerő pótlására – több mint egy tucat vidéki gyárat olvasztatott be az anyagárba. Az addig jórészt önálló üzemeknek a bekebelezésével megszüntette ezek korábbi viszonylagos függetlenségét, és számos önálló vezetői posztot számolt fel, ami szintén kiváltója és hosszú időn keresztül életetője lett a feszültségeknek.

A kormány Gazdasági Bizottsága 1964. január 1-jén Wilhelm Pieck Járműipari Művek néven összevonta a Győri Szerszámgépgyárat a Vagongyárral.³⁸ A két gyár egyesítése beleillett az iparigazgatóságok megszüntetésének és a közvetlen miniszterhelyettesi irányítás alá rendelt nagy gazdasági egységek létrehozásának a gyakorlatába.³⁹ Az anyagár műszaki vezetőit ekkor újabb kudarcok érték: az egyesített nagyvállalatban a második vonalbeli – egyébként sok vonatkozásban vonzó – vezetői állásuk is veszélybe került, mert az összevont gyárban több poszt megszűnt, illetve a tisztségek újraosztásánál Horváth Ede a szerszámgépgyári gárdát preferálta.

Vezérigazgatói regnálását Horváth azzal kezdte, hogy az átszervezések kapcsán feleslegessé váló improduktív létszámot termelőmunkára irányította át. Akik erre nem vállalkoztak, azoknak felmondott.⁴⁰ Nem riadt vissza attól sem, hogy szükség esetén embereket bocsásson el. Megtette ezt már korábban is, amikor a Hajtóműgyárnak a Szerszámgépgyárba való beolvasztása 270 ember elküldésével járt.⁴¹ 1964 első felében több mint félezer munkás, műszaki és egyéb alkalmazott került utcára.⁴² Több száz állandó kilépőt vont be, bűjtatott állásokat szüntetett meg, korlátozta a bel- és külföldi kiküldetéseket, megtiltotta a korábban szokásos névnapozást, ünneplést. Az egyik vezető irodájából

³⁸ A Magyar Vagon- és Gépgyár 1952-ben, a keletnémet kommunista vezető 77. születésnapja alkalmából vette fel a Wilhelm Pieck nevet. 1964. január 1-jével a Vagongyárba beolvadt az 1951-ben onnan kiváló, 1953-ig elsősorban hadiipari cikket gyártó Győri Szerszámgépgyár. Az egyesített gyárírás neve ettől kezdve lett Wilhelm Pieck Járműipari Művek (MNL OL M-KS 288. f. 25/1963. cs. 50. ó. e. Dr. Horgos Gyula kohó- és gépipari miniszter előterjesztése a Gazdasági Bizottság részére a Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár és a Győri Szerszámgépgyár egy gazdasági egységgé történő összevonására, 1963. november 12.).

³⁹ A vállalati összevonások ebben a megyében is az országossal azonos időben, 1962 második felében kezdődtek, és 1963. január 1-jére lényegében befejeződtek. Egyetlen lényeges kivétellel a Vagongyár és a Szerszámgépgyár egyesítése volt, a két gyárat ugyanis 1964. január 1-jei hatállyal vonták össze egy egységgé (MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 1. f. 2. f. cs. 38. ó. e. A megyebizottság 1963. szeptember 20-i ülése). Az iparigazgatóságok megszüntetéséről és a nagyvállalati szervezet kialakításáról részletesen lásd: Voszka 1984.

⁴⁰ Így lett egyik pillanatról a másikra irodai dolgozókból, idegenvezetőkből, küldöncökből betanított munkás, hegesztő, marós és esztergályos, akik a néhány hónapos betanulási időszak alatt megkapták a régi fizetésüket, majd ezt követően őket is az új munkakörükben mért teljesítményük alapján honorálták (*Nők Lapja* 1964. március 14.).

⁴¹ A Hajtóműgyárat azért telepítették át a Szerszámgépgyár területére, hogy az így felszabaduló csarnokokban a Vagongyár dízel motorvonatokat gyártson (MNL GYMSMGYL XXXV. 415.1. f. 3. cs. 117. ó. e. A Győri Szerszámgépgyár Párt- és Vállalatvezetésének jelentése a Hajtóműgyárnak a Győri Szerszámgépgyárba való áttelepítéséről, 1960. december 6.).

⁴² MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 1. f. 3. cs. 211. ó. e. A Wilhelm Pieck Járműipari Művek vezérigazgatójának tájékoztatója 560 ember elbocsátásával kapcsolatban, 1964. június 15.

egy komplett konyhát pakoltatott ki, mert az illető munkaidőben rendszeresen „főzőcskézett”.⁴³

Az érintettek érdekeit sokszor durván sértő intézkedéseket a korábbi vezérigazgatóra jellemző atyáskodó, paternalista vezetési stílussal nem lehetett volna végrehajtani. Akkori saját magára visszaemlékezve Horváth Ede azt írja, hogy szokatlanul kemény volt a beosztottaival. Nem folytatott órákon át meddő értekezleteket, nem *megbeszélte* a problémákat, hanem *utasított*, és aki az utasításait nem hajtotta végre, nem értett egyet az általa elgondolt vállalati stratégiával, a gyár hosszú távú termelési szerkezetének átalakításával, netán vitatta az erre vonatkozó elképzelései megalapozottságát, azt nem tűrte meg maga mellett. Vagy felmondott neki, vagy olyan helyzetet teremtett, hogy az illető maga vegye a kalapját.

Horváth Ede sok tekintetben karizmatikus vezető volt.⁴⁴ Volt elképzelése a vállalat jövőjére vonatkozóan, és másokat is meggyőzött víziója helyességéről. Megfogalmazta a kibontakozás rövid és hosszú távú céljait. A karizmáról szóló pszichológiai, szociológiai és politológiai irodalom azonban nagyon fontosnak tartja azokat a *sokrétű* motivációs eszközöket is, amelyeknek a segítségével az ilyen típusú vezető képes aktivizálni, maga mellé állítani munkatársait. Horváth Ede motivációs eszközrendszere ezzel szemben meglehetősen szegényes volt. Részben a kor színvonalát jóval meghaladó jutalmakkal, részben pedig szokatlan, az érintetteket bizonyos mértékig megalázó büntetési formákkal operált.⁴⁵

Bár ő maga sztahanovista és kommunista párttag volt, és bevásztották számos pártállami testületbe (megyei tanács, országgyűlés, Központi Bizottság), igazgatóként mégsem tartotta sokra a politikai-mozgalmi munkát.⁴⁶ Elődjétől eltérően soha sem engedte, hogy termelési ügyekben a gyári párt- és szakszervezeti bizottság diktáljon.⁴⁷ Akkoriban a pártirányítás a gazdaságban is állandóan emlegetett axiómának számított, ő viszont még a kényes személyi kérdésekbe (kinevezés, leváltás, kiténtetés, büntetés, átszervezés stb.) sem engedett beleszólást. A játékszabályokat formálisan ő is betartotta, *előzetesen* meghozott döntéseit a gyárban működő választott társadalmi szervezetekkel *utólag* közölte, amit azok

⁴³ Az érintett arra hivatkozott, hogy rutinja miatt néhány óra alatt el tudja végezni a napi munkáját (Horváth 1990: 27–28).

⁴⁴ A karizmatikus vezetésre nézve lásd: Bayer 1995; Dishmaier–Paschen 2011.

⁴⁵ Előfordult, hogy szappant és körömkefét küldött annak a beosztottjának, akinek fekete volt a körme alja. Egy rendezetlen frizurájú munkásnak pénzt adott fodrászra. Ha valakire valamilyen hiba miatt megharagudott, hazaküldte. Az illetőnek nem szűnt meg a munkaviszonya, a fizetését is rendben megkapta, de nem mehetett be addig a gyárba, amíg a vezér meg nem bocsátott neki, akkor hívatta.

⁴⁶ MNL GYMSMGYL XXXV. 415. 36. f. 1. f. cs. 9–10. ő. e.

⁴⁷ A vállalati szakszervezeti bizottság az egyik alkalommal, amikor a vezérigazgató bejelentette, hogy 4%-os béremelésre lesz lehetőség, arra kérte Horváth Edét, hogy csak 3%-os bérfeljesztést jelentsen be, és tegyenek úgy, mintha 1%-ot a szakszervezet „harcolt” volna ki a dolgozók részére. A javaslatot Horváth Ede a leghatározottabban elutasította (Interjú Finta Csabával).

szó nélkül tudomásul vettek. Sokszor figyelmen kívül hagyta ugyanakkor a helyi vagy országos párt- és állami direktívákat is.⁴⁸

Horváth Ede nem abban különbözött elődjétől, hogy állandó konfliktusai lettek volna a gyári párt- és szakszervezeti vezetéssel. Éppen ellenkezőleg, a hangos viták, időnként személyeskedésbe hajló veszekedések Lakatos idején jellemezték a gyár életét. A nézeteltérések ugyanakkor a Lakatos-érában – igaz, sokszor nem elvi vitákban, egymás meggyőzésében, hanem hangos veszekedésekben, nyilvános fórumokon előforduló kirohanásokban – végül mindig valamilyen kompromisszum révén oldódtak meg. Ebben az időben egyik fél sem érezte úgy, hogy teljes egészében megsemmisült, akaratának, elképzelésének egyetlen morzsája sem érvényesült, és a másik fél totális győzelmet aratott. Horváth Ede idejében azonban a párt- és szakszervezeti vezetőknek „nem illett” a vezér egyetlen döntését sem megkérdőjelezni.

Kinevezése után szinte azonnal nagyszabású „tisztogatásba” kezdett. Azokat a vezetőket küldte el (például Wachtler Andrást), vagy hozta olyan helyzetbe, hogy maguktól mondjanak fel (Szilágyi Ferenc, Rádli Béla), akikkel koncepcionális vitába keveredett a gyár távlati fejlesztésével kapcsolatban.⁴⁹ A megsértett, leváltott emberek közül a maradók (mint például Fürst János) más beosztásba kerültek ugyan, de megtarthatták az addigi fizetésüket és egyéb juttatásaikat.⁵⁰ Ilyen körülmények között került sor azokra az alulról kezdeményezett akciókra Győrött, amelyeknek a résztvevői Horváth Ede leváltását, megbuktatását, de legálabbis megregulázását követelték.

⁴⁸ Az 1979. évi győri vagongyári létszámleépítés országos, sőt nemzetközi visszhangot váltott ki. Az akció megkezdése előtt a vezérigazgató párttitkára társaságában a helyi pártbizottságon bejelentette a tervezett elbocsátásokat. A városi-megyei pártvezetők a leghatározottabban elleneztek a lépést. A gyári párttitkár visszaemlékezése szerint akkor, amikor kijöttek a megyei pártszékházból, Horváth Ede azzal fordult oda hozzá, hogy „Bangha elvtárs, akkor ezt a lépést megbeszéljük”, majd a helyi vezetők ellenzése dacára néhány hónap alatt elbocsátott több mint 800 embert (Interjú Bangha Lászlóval).

⁴⁹ Wachtlert például felelősnek tartotta a termelési tervbeli lemaradásért. A neki felkínált alacsonyabb vezetői státust nem fogadta el, inkább felmondott, és a Ganz–MÁVAG-ba ment dolgozni. Győri lakását is felszámolta, és családostul a fővárosban telepedett le. Lakatos nyugdíjaztatása után átmenetileg Szilágyi Ferencet bízták meg a Vagongyár vezetésével, aki az új vezetői felállásban Horváth Ede helyettese lett. Az új vezérrel a vagongyártás tervezett leépítése miatt került szembe, emiatt 1964 őszén felmondott, és a helyi gépipari technikum igazgatójaként folytatta pályafutását. Rádli Béla gazdasági igazgató sem értett egyet Horváth Ede vezetési módszerével és a Vagongyár jövőjére vonatkozó elképzeléseivel, így 1965-ben ő is távozott.

⁵⁰ Interjú Fürst János feleségével és fiával.

Levél Kádár Jánosnak és Fock Jenőnek – megrovás pártbüntetés Horváth Edének

Ismereteim szerint a Horváth Ede megrendszabályozására irányuló első akció Háhn Miksa 1960. június 30-i levelével kezdődött. A Szerszámgépgyár daraboló üzemének a vezetője Kucsera Mihály álnéven kilencoldalas gépelt feljegyzést küldött Fock Jenőnek, az MSZMP PB tagjának, a minisztertanács elnökhelyettesének, Győr-Sopron megye országgyűlési képviselőjének. Háhn gondoskodott arról, hogy személye ne maradjon teljesen titokban, ezért levelének a másolatát eljuttatta a Honvédelmi Minisztérium II. Csoportfőnökségén⁵¹ dolgozó kapcsolattartójának azzal a kéréssel, hogy ha meggyőződnek a benne foglaltak igazságáról, akkor küldjék azt el Kádár Jánosnak.⁵² A szolgálat közölte Háhnnal, hogy a levelet nem továbbítja az MSZMP KB első titkárának, de ő mint párttag „bejelentést eszközölhet felsőbb pártszervek felé”. Egyúttal figyelmeztették, hogy nem értenek egyet azzal, hogy hamis aláírással tesz panaszt a felső pártvezetésnél.⁵³

A levélben – amelynek megfogalmazásában minden bizonnyal részt vett dr. Móra Bertalan,⁵⁴ a Győri Szerszámgépgyár jogtanácsosa is – az egykori vagongyári sztahanovista esztergályos körül kibontakozó „politikai botránynak” a jeleire hívták fel az MSZMP első számú vezetőinek a figyelmét.⁵⁵ Mivel

⁵¹ A Győri Szerszámgépgyárat 1951-ben kifejezetten haditermelési céllal alapították. A 37 mm-es légvédelmi ágyúk kocsizó szerkezetét, valamint áramfejlesztő aggregátorokat gyártottak itt a hadsereg számára. Ezért építette ki a Honvédelmi Minisztérium a saját besúgóhálózatát a Magyar Néphadsereg Vezérkarának (MNVK) II. Csoportfőnöksége, a katonai hírszerzés keretében. Ennek volt a tagja Háhn Miksa, aki minden valószínűség szerint nem anyagi vagy egyéb előnyökért, hanem kommunista meggyőződésből jelentett a szolgálatnak. Annak sincs semmi jele, hogy bármilyen okból zsarolható lett volna Háhn. Egy 1972. évi belügyminisztériumi jelentés szerint a hálózati személyek 85%-a „hazafias alapon” működött együtt az elhárítással (Tabajdi 2013: 188).

⁵² MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ő. e. Háhn Miksa 1960. június 28-i levele ismeretlen kapcsolattartójához.

⁵³ MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ő. e. A HM II. Csoportfőnökség 1961. szeptember 22-i feljegyzése.

⁵⁴ Dr. Móra Bertalan a Horthy-érában szerzett jogtudományi doktorátust. A háború idején a viszcacsatolt Észak-Erdélyben a pénzügyigazgatóságon dolgozott. Az MDP Káderosztálya nem volt megalégedve dr. Móra Bertalan jogással, aki régi szakemberként nem bírta az új hatalom bizalmát. Ezért az MDP Győr megyebizottságától új javaslatot kért a pénzügyigazgatóság vezetőjére és helyettes vezetőjére. A megyebizottság Mórát azzal a megjegyzéssel javasolta a pénzügyigazgatóság helyettes vezetőjének, hogy erre a tisztségre „pillanatnyilag” alkalmasabb embert nem tudnak ajánlani (MNL GYMSMGYL XXXV. 402. 30. f. 2. f. cs. 18. ő. e. A Győr megyei pártbizottság 1948. december 5-i levele az MDP Káderosztálynak).

⁵⁵ Nem ez volt az első – és nem is az utolsó – bejelentés Horváth Ede magatartásával kapcsolatban. 1959-ben a KB Ipari Osztálya már folytatott egy vizsgálatot, amelyet azzal zártak le, hogy a Szerszámgépgyár igazgatóját szóban figyelmeztették emberi magatartásbeli hibáira (MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ő. e. Az MSZMP KB 1960. december 21-i levele Bittmann Ernőhöz, a Győr városi pártbizottság első titkárához). A Kohó- és Gépipari Minisztérium Erőáramú Iparigazgatósága 1960. június 27-től augusztus 26-ig a helyszínen revizori vizsgálatot folytatott, és egy sor szabálytalanságra derített fényt. Feltételezhető, hogy a hibák egy részére a vállalati jogász hívta fel a revizorok figyelmét. Az elkövetett szabálytalanságok miatt Horváth Edét miniszteri

tanulmányom az 1964. évi akciókra koncentrálni, erre az ügyre csak a bejelentés néhány állítása erejéig térek ki. Azokra, amelyek ugyanazokat a negatív vonásokat emelték ki Horváth Ede emberi magatartásával és vezetői módszereivel kapcsolatban, mint az 1964-es bírálók.

Az 1960-as levélíró elismerte, hogy annak idején jó választásnak bizonyult Horváth Ede kiemelése, mert „fáradtságot nem ismerő munkával s mindenekelőtt tehetséggel és rátermettséggel” modern gyárat épített az elhanyagolt egykori MÁVAG-telepen. „Szóval mintaszerű munkásigazgató volt 1953–54-ig, amikor kezdte elfelejteni, hogy mi volt, hogy honnan jött és kezdett megváltozni.” A változást Háhn annak tulajdonította, hogy a munkásosztálytól távol álló „értelmiségi urak, talpnyalók és osztályidegen gondolkodású egyének” férközték a közelébe, akiknek a „hízélgése, körmönfont taktikája megtalálta az utat a hiúsághoz”. A feljegyzés szerint Horváth „észre sem vette, hogy hogyan hálózta be” és vették rá a „munkástömegek” szerepének a lebecsülésére, nevelték ki benne „a kegyetlen gögőt, az ellentmondást, kritikát nem tűrő diktátort és kiskirályt, akitől félt és fél mindenki a megyében”, de még a minisztériumban is. A személyes tehetségének köszönhető sikerek és gazdasági eredmények, valamint a közelébe férközött „kétes elemek”, továbbá „született nagyravágyása és hiúsága” egyre jobban megszedítették. Mint írja, 1955-től új Horváth Edét ismertek meg a beosztottai, „a személyi kultuszt elváró, a kollektív pártvezetést semmibe vevő diktátort, aki a régi gyárosokhoz hasonló durva hangon kezdett beszélni volt munkatársaival”.

Egyre gyakrabban fordult elő, hogy ha valaki valamilyen hibára vagy az igazgató negatív tulajdonságaira hívta fel a felsőbb szervek figyelmét, akkor annak „megfenekelt a sorsa” a gyárban. Van akit „kinyír”, mások meg elkeseredésükben maguk mennek el, mert az idegeik felmondják a szolgálatot. Az igazgató általános emberi gyengéje, súlyos hibája a levélíró szerint az, hogy utólag áll bosszút azokon, akik bármilyen kérdésben ellent mernek neki mondani. Engedi, hogy a munkásokkal ordítozzanak, és emberi mivoltukban, önérzetükben gyakran megsértsek őket.

Azt mindenki, maga a bejelentő is elismerte, hogy Horváth Ede „nem csak ezelőtt, hanem ma is elsősorban a munkának él, hajszolja magát is reggeltől estig a termelésért, nem iszik, szép erkölcsű családos életet él”, sőt szándékosan nem is akar ő politikai hibát elkövetni, úgy gondolja, hogy jó úton jár. A „harcos kommunistáktól” való elfordulása az őt behálózó „fasiszta, ellenforradalmár klikk” műve, akik őt „hiúságán és becsúgyán keresztül” nyerték meg maguknak.

Horváth Ede a bejelentés szerint korlátlan hatalmát részben úgy biztosítja, hogy a vezető posztokra kommunisták helyett volt „ellenforradalmárokat”, munkástanácsi tagokat, kulákokat, csendőröket állít, akik „kritika és ész nélkül végrehajtják parancsait, még ha az káros, munkásellenes, vagy pártellenes is”. Őket

megrovásban részesítették, és megvonták évi prémiumának a 30%-át (MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ó. e. A Központi Ellenőrző Bizottság [KEB] jelentése a Politikai Bizottságnak Horváth Ede munkája során és magatartásában elkövetett hibáiról, 1961. november 7.).

ugyanis a múltjuk miatt kézben tudja tartani, így ők nem is merik kritizálni, hanem minden utasítását ellentmondás nélkül végrehajtják, még ha azok rombolóak is.⁵⁶ A kommunistákat pedig megosztja, egyeseket magas bérekkel, besorolásokkal, prémiumokkal megnyer, a „legharcosabbakat”, a meg nem alkuvókat, a „szilárdakat” pedig különböző ürügyekkel elüldözi a gyárból. A bejelentést – miszerint a gyárat az igaz kommunistáktól átvették a pártonkívüliek, illetve hogy Horváth Ede a kommunista vezetők egy részét pénzzel korrumpálja – azzal igazolta a levélíró, hogy csatolt egy listát, amely szerint az igazgatót és a párttitkárt is beleértve a 34 osztályvezető, gyáregységvezető közül 1960 nyarán csak hét volt párttag. Név szerint felsorolta a vállalat igazgatóján kívüli szakmai vezetőit, párttagságukat, havi fizetésüket és az 1960 tavaszán nekik juttatott prémium összegét. A táblázat megjegyzés rovatába pedig feltüntette azokat a tényeket, amelyek az adott személy „ellenforradalmi” és „reakciós” mivoltát voltak hivatva bizonyítani – munkástanácsi tag, elnök stb. A levélíró szerint a helyi pártvezetők jól ismerik a gyárban kialakult áldatlan helyzetet, de semmit sem mernek vagy tudnak tenni, mert őket és a gyárral közvetlen kapcsolatban álló szakszervezeti és minisztériumi vezetőket Horváth Ede korrumpálja.⁵⁷

Háhn és dr. Móra elolvastatták Belovitz Ferencsel⁵⁸ a pártközpont felé elküldött bejelentésüket, amelynek tartalmával eleinte a megyei pártbizottság korábban függetlenített munkatársa egyet is értett. Később azonban Belovitz megjegyezte, mert attól tartott, hogy Háhnék fellépésének a módja pártbüntetést vonhat maga után, ezért a történeteket közölte Horváth Edével és Lombos Ferenc megyei első titkárral. Belovitz – akinek korábban már súlyos konfliktusai adódtak a párttal – igyekezett menteni magát. Azon túl, hogy ő árulta el Horváth Edének és Lombos Ferencnek a „frakciózók” személyét, részletesen beszámolt az igazgató ellen tervezett „összeesküvésről” is.⁵⁹

Miután a levélírók személyére fény derült, Bittmann Ernő, Győr város párttitkára a Lombossal történt egyeztetést követően pártfegyelmi vizsgálatot indított Háhn Miksa és társai ellen „frakciózás”, vezető pártszervek névtelen

⁵⁶ Itt a „kulákszármaszűrés” Máté László termelési osztályvezetőt, a volksbundista és/vagy kulácsaládból származó Würczinger Ernő termelési osztályvezető-helyettest, a csendőrcsaládból származó Döbörhegyi Ernő főkönyvelőt, a „tudatos fasisztát”, Romvári Ferenc főtechnológust, volt munkástanácsi elnököt, Czöndör Jánost és másokat hoz fel elrettentő példaként.

⁵⁷ MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ó. e. Kucsera Mihály (Háhn Miksa) levele Kádár Jánoshoz és Fock Jenőhöz, dátum nélkül.

⁵⁸ Belovitz Ferenc 1942–1947 között a Vagonygyárban dolgozott, majd a megyei pártbizottság függetlenített munkatársa lett. 1950-től 1954-ig hivatásos katonatisztként szolgált a hadseregben, majd visszatért a megyei pártbizottságra, ahol az adminisztratív osztályt vezette, később a megyebizottság titkárává választották. 1959-ben leváltották a megyei másodtitkári tisztségéből, ekkor került rövid időre a Győri Szerszámgépgyárba. Innen a Lajtahansági Állami Gazdaság rendszetéhez került vezetőnek. Állandó italozása és ittas állapotban elkövetett botrányai miatt előbb szigorú megrovás, végül figyelmeztetéssel pártbüntetést kapott, majd 1961 decemberében kizárták a pártból (MNL GYMSMGYL Káderanyagok mikrofilmen, 2. tekercs).

⁵⁹ MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ó. e. Feljegyzés a Győr városi pártbizottság fegyelmi bizottságának vizsgálatáról, dátum nélkül.

levelekkel történő „zaklatása”, a hivatali út megkerülése és egyes, a jelentésben szereplő személyek rágalalmazása miatt. Arról ugyanakkor Bittmann mélyen hallgatott, hogy a bejelentők által feltárt korrupciós ügyben személyesen is érintett.⁶⁰ A városi pártbizottság 1961. január 16-án Háhn Miksát és dr. Móra Bertalant szigorú megrovás, Belovitz Ferencet dorgálás pártbüntetésben részesítette. Mivel Háhnék fellebbezését a megyei pártbizottság elutasította, a fegyelmi ügyekben legfelsőbb MSZMP fórumhoz, a Központi Ellenőrzési Bizottsághoz (KEB) fordultak. A pártfegyelmi határozat felülvizsgálata során a KEB megállapította, hogy a jelentésben szereplő tények túlnyomó többsége valós. Horváth Ede szabálytalanul használta fel az igazgatói alapot, és lényegesen túllépte a reprezentációs keretet. A Szerszámgépgyár 1958–59-ben hazai licenc alapján csónakmotorokat gyártott. A kohó- és gépipari miniszter szigorú tilalma ellenére Horváth Ede 25-30 csónakmotort adott párt- és állami funkcionáriusoknak „próbahasználatra”. A „próbahasználat” csak ürügy volt a csónakmotorok ingyenes juttatására. Így kapott motort Bittmann Ernő, a győri városi pártbizottság első titkára, Csányi Dezső, a városi pártbizottság titkára, Bódi Gyula, a Kohó- és Gépipari Minisztérium iparigazgatója és Török István, a Vasas Szakszervezet volt főtitkára. Ugyanezt az ingyenes juttatást élvezte Molnár László, a megyei Revíziós Bizottság elnöke, Lakatos Albert, a győri Vagonygyár vezérigazgatója és mások, de például adtak csónakmotort üdülőknek és vízi sportszakosztályoknak is. 1960 nyarán a minisztériumi vizsgálat feltárta a csónakmotorokkal kapcsolatos szabálytalanságokat, és kötelezte a gyárat, hogy a „próbahasználaton” lévő csónakmotorokat vonja vissza, aminek egyesek eleget tettek, mások azonban nem. A visszaadott, egyenként 5900 Ft-ba kerülő csónakmotorokat a gyár leértékelte, így a korábbi használók a Bizományi Vállalaton keresztül töredék áron megvásárolhatták, vagyis azok immár legálisan a magántulajdonukba kerültek. Az is kiderült, hogy 1960-ban Bittmann Ernő városi első titkár, K. Papp István megyei titkár és Döbörhegyi Ernő szerszámgépgyári főkönyvelő részére a gyár tévéantennát és feszültség szabályozót gyártott és szerelt fel a lakásukon. A mintegy 3000 Ft értékű antennákért és feszültség szabályozókért Bittmann 722 Ft-ot, K. Papp 400 Ft-ot fizetett, Döbörhegyi pedig ingyen kapta a három csatorna vételére alkalmas antennát.

A KEB súlyos hibának tartotta, hogy Horváth Ede – pénzhiányra hivatkozva – 1961 tavaszán megvonta ifj. Móra Bertalan II. éves villamosmérnök-hallgató ösztöndíját, aki a Győri Szerszámgépgyár társadalmi ösztöndíjasa volt, és a Budapesti Műszaki Egyetemen tanult. Az igazgató elismerte, hogy nem a pénzhiány, hanem a II. éves hallgató apjával kirobbant konfliktusa miatt – tehát kicsinyes bosszúból – szüntette meg az ösztöndíj folyósítását arra való hivatkozással, hogy pártfegyelmi alatt álló apa gyereke ne kapjon vállalati támogatást.

⁶⁰ Háhn Miksa levelét Fock Jenő Bittmann Ernőnek küldte meg, aki – anélkül hogy az abban szereplő tényeket a fegyelmi vizsgálatot lefolytató bizottsággal közölte volna – az ő személyes érintettségét is tartalmazó dokumentumot bezárta a páncélszekrényébe.

A KEB Háhn Miksa és dr. Móra Bertalan fegyelmi büntetését megrovásra⁶¹ mérsékelte, és ugyanebben a pártbüntetésben részesítette Bitmann Ernőt is.⁶² Horváth Edét, aki KB-póttagként magasabb párttestület hatáskörébe tartozott, a Politikai Bizottság javaslata alapján a KB 1962. február 9-i ülése szintén megrovás pártbüntetésben részesítette.⁶³ Az állampárt szervezeti szabályzata szerinti második legenyhébb büntetési fokozatot azzal indokolták, hogy „Horváth elvtárs [...] kiváló szakember” és „vezetése alatt a gyár sokat fejlődött”. Magatartásán viszont javítania kellene, mert „emberi hibái miatt” már többször figyelmeztették.⁶⁴ A legfontosabb enyhítő körülmény az volt, hogy Horváth Edének sem a csónakmotorok próbahasználatra való kihelyezéséből, sem a reprezentációs keret szabálytalan túllépéséből egyéni haszna nem származott.⁶⁵ A pártállam abban az esetben nézte el a kisebb-nagyobb szabálytalanságokat, ha azt az elkövető a szervezet vélt vagy valós érdekében tette, és a kezéhez semmilyen korrupciós pénz nem tapadt. A KEB Horváth Edének és a másik két érintettnek ezt a pártfegyelmi büntetését 1965-ben törölte.

PÁRTVEZETŐK „ZAKLATÁSA” ÉS „IZGATÁS” – JÁTÉK GUMINYOMDÁVAL

Az akciók

1964. szeptember elején a Győri Wilhelm Pieck Járműipari Művek dolgozóiból⁶⁶ alakult akcióbizottság névtelen levelet küldött Nagy Gyulának, a Győr-Sopron Megyei pártbizottság ipari ügyekkel foglalkozó titkáranak, amelyben arra kérték

⁶¹ Az MSZMP szervezeti szabályzata alapján a dorgálás után adható második pártbüntetési fokozat a megrovás, amit a szigorú megrovás, majd a szigorú megrovás végső figyelmeztetéssel, végül a pártból való kizárás követett.

⁶² MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ő. e. A KEB 1961. szeptember 7-i javaslata.

⁶³ MNL OL M-KS 288. f. 4. cs. 45. ő. e.

⁶⁴ MNL OL M-KS 932. f. 1965. 10. ő. e. A KEB 1961. december 6-i jelentése a Politikai Bizottság részére Horváth Ede elvtárs, a KB póttagja, a Győri Szerszámgépgyár igazgatójának munkája során és magatartásában elkövetett hibáiról.

⁶⁵ Ez az eset tehát semmiben sem hasonlított a KB-ban nem sokkal korábban tárgyalt Török-ügyhöz. Török István – aki KB-tag, Győr megyei országgyűlési képviselő és Vasas Szakszervezet főtitkára volt – korrupciós pénzből és a szakszervezet építési részlegének a kivitelezésében összkomfortos nyaralót építtetett magának. Ilyen esetben a vezetőt semmi sem menthette meg a bukástól, Törököt letöltendő börtönbüntetésre ítélte a bíróság, és megfosztották minden tisztességétől. A Török-ügyre nézve lásd: Tischler 2003.

⁶⁶ Mágis sem derült ki, hogy magányos személy vagy egy csoport akciójáról volt-e szó. A levelet minden bizonnyal ugyanaz a kéz írta, és ha a szervezkedésben esetleg többen is részt vettek, ezek száma nem haladhatta meg a néhány főt. A levelekben olyan konkrét vállalati belső információk olvashatók, amelyek azt valószínűsítik, hogy az értelmi szerző nem kétkézi, fizikai dolgozó, hanem minimum középszintű vezető lehetett. Az akciók „zaklató” leveleit lásd: ÁBTL O-12649.

volt munkatársukat,⁶⁷ hogy segítse a Horváth Edének a Vagongyár éléről történő eltávolítására indított mozgalmukat. Kijelentették, hogy a gyárban pattanásig feszült a légkör, de a dolgozóknak nem a rendszerrel, hanem egyetlen személlyel van bajuk, aki „azt hiszi, hogy hitbizománya [...] és 16 000 alattvalója van”. A vezérigazgató – a levél állítása szerint – csalhatatlannak tartja magát, akinek a szava „törvény”, személye „szent és sérthetetlen”, és ha valaki nem azt teszi, amit ő elgondolt, akkor azt kirúgja, leváltja, fizetését leszállítja, megbünteti. A pártnak és a szakszervezetnek semmilyen tekintélye nincs a gyárban, a vezérigazgató a gyakori személyi és szervezeti döntéseknél nem kéri ki a véleményüket, zömükben pártonkívüli, sőt politikailag kétes, egyes esetekben egyenesen bürtönviselt vezetőkkel veszi magát körül. Totális egyszemélyi vezetést honosított meg a gyárban, az igazgatók, főosztályvezetők, üzemvezetők feje fölött átnyúlva saját maga dönt és intézkedik minden kérdésben.

A legsúlyosabb vád szerint Horváth Ede a beosztottaival szemben sokszor elfogadhatatlan stílust enged meg magának, alpári módon beszél velük.

„A munkást, műszakit semmibe veszi. A leelemibb megbecsülés, tisztelet embertársai iránt hiányzik belőle. Az állandó hülyezés, kirúgom, megbüntettem légkör a vezetők idegrendszerét felőrli, idegesek és ők [ezt] továbbadják a fizikaiak felé.”⁶⁸

Az akcióbizottság ezért elhatározta, hogy „a népvagyon elherdálóját, a személyi kultusz megtestesítőjét, a pökhendit, a megbíráhatatlant” eltávolítja, addig, amíg nem késő. Felszólították Nagy Gyulát, hogy ő is „tegyen meg mindent Horváth Ede eltávolítására”. A levélíró azzal nehezítette meg a rendőrség dolgát és őrizte meg sikeresen inkognitóját, hogy kézírását eltorzította, és a levelet nehezen azonosítható szögletes betűkkel írta. Hasonló levelet küldtek a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnökének is.

A megyei párttitkár az ötoldalas irományt azonnal beszolgáltatta a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányságnak, s ezzel a belső „ellenséget” felderítő és elhárító III/III-as gépezet szokatlan aktivitással beindult. A megyei rendőr-főkapitányság III-as osztályának vezetője, Dejcző Károly⁶⁹ alezredes ebből és más információkból arra következtetett, hogy Győrött „van, vagy keletkezőben van egy illegális csoport”, amelynek a kezdeményezői, illetve tagjai feltehetően olyan

⁶⁷ Történetünk főszereplői – Horváth Ede, Lombos Ferenc, Gögitz Antal, Nagy Gyula, Dávid István, Török István és mások – az 1920-as évek első felében születtek, és hosszabb-rövidebb ideig a győri Vagongyárban dolgoztak. Innen emelték ki őket és lettek függetlenített párt- és szakszervezeti funkcionáriusok, vállalati vezetők.

⁶⁸ ÁBTL O-12649. Az akcióbizottság 1964. szeptemberi levele Nagy Gyulának, az MSZMP Győr-Sopron megyei bizottsága ipari titkárának.

⁶⁹ Dejcző Károly (szül. 1926) eredeti foglalkozását tekintve mozdonyfűtő volt, 1949. március 19-én került a BM állományába. 1956-ban Békéscsabán a Belügyminisztérium Békés megyei főosztályának helyettes vezetője volt, innen helyezték Győrbe a megyei rendőr-főkapitányság III-as osztályának az élére, egyúttal a megyei rendőrfőkapitány helyettese lett (MNL GYMSMGYL Káderanyagok mikrofilmen, 1. tekercs).

személyek, akik az 1956-os felkelés leverését követő konszolidáció idején vagy azt követően „nem jutottak olyan politikai, illetve gazdasági funkcióba, amely az ő megítélésük szerint képzettségüknek megfelel”. De azt sem tartotta teljesen kizártnak, hogy a rendszerellenes „izgatást” részben olyan „jobboldali, reakciós elemek” követték el, akik tevékenységükkel zavart akarnak kelteni.⁷⁰

A széles körű nyomozás közel egy évig tartott, mivel a helyi és országos vezetők névtelen levelekkel történő „zaklatása” tovább folytatódott. 1964. október közepén a korábbihoz hasonlóan torzított írással készült levelet kapott Lombos Ferenc, a Győr-Sopron megyei pártbizottság első titkára és Wachtler András, akit Horváth Ede az elsők között rúgott ki a gyárból.⁷¹ Az akciósok 1964. december elején a Vagongyár mintegy két tucat középvezetőjét a termelés csendes szabotálására szólították fel, illetve céljukról és tevékenységükről tájékoztatták az MSZMP KB Ipari Osztályának a vezetőjét és a központi pártlapot, a *Népszabadságot* is. A leveleket „H. E. Eltávolításáért Küzdő Akcióbizottság”-ként vagy „Wilhelm Pieck Művek Akcióbizottsága”-ként, esetleg egyszerűen csak „Akcióbizottság”-ként szignózták. Előfordult az is, hogy a levélen sem dátum, sem aláírás nem szerepelt.

Lombostól mint a megye politikai vezetőjétől „utoljára” kérték, teljesítse a vagongyári munkások és mérnökök „azon egységes kérését, hogy a közutálatnak örvendő Vezérigazgatóját váltsák le”. Lényegében megfenyegették a megyei első titkárt, amikor azt írták, hogy „a 24. órában” még „visszaszerezheti a régi elvtársai, barátai bizalmát”, azokat, akik „mindig harcoltak és harcolni fognak az erőszak, a megfélemlítés, a szabad véleménynyilvánítás, [...] az emberi méltóság elnyomóival [szemben]. Most Önön a sor közénk áll-e vagy támogat egy veszített ügyet. Ma még jókor van, de holnap...?”⁷²

Wachtler Andrást az akcióbizottság ügyében két fővárosi III/III-as nyomozó kereste fel 1964. október 20-án, az új budapesti munkahelyén. Wachtler egyike volt a sérelmet szenvedett vagongyári vezetőknek, akinek – a nyomozók feltételezése szerint – érdekében állhatott az őt ért méltánytalanság miatt ily módon visszavágni. Wachtler a beszélgetés során részletesen kifejtette, hogy miért hagyta ott a győri Vagongyárat. Kijelentette, hogy „komoly vitái voltak *Horváth Ede* vezérigazgatóval, egy sor gyártási előiránnyal szemben, továbbá egyéb perspektivikus szervezési elképzelésekkel kapcsolatban”. Elmondta, hogy nem akart semmiféle „góc” vagy valamiféle „ellenállási mozgalom” részesévé válni, ennek még a látszatát is el akarta kerülni, ezért igyekezett mindenféle kapcsolatot megszakítani a Vagongyárral. A nyár folyamán fel is költözött Budapestre, és bízik abban, hogy az idő múlásával lassan majd elfelejti a gyárban elszenvedett sérelmeit.

⁷⁰ ÁBTL O-12649. A BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III. osztályának 1964. szeptember 23-i jelentése.

⁷¹ A Wachtlernek írt néhány soros levél az új munkakörének elfoglalása alkalmából kifejezett jókívánság volt.

⁷² ÁBTL O-12649. Az akcióbizottság torzított kézírással írt levele Lombos Ferenc megyei első titkárnak, dátum nélkül.

Az akcióbizottságról csak annyit tudott mondani, hogy október közepén kapott egy névtelen levelet, amelynek nem tulajdonított különösebb jelentőséget, és azt azonnal megmutatta a Ganz–MÁVAG igazgatójának és több munkatársának, majd a levelet – amit „gyerekes hülyeségnek” tartott –, összetépte és bedobta a papírkosárba. A rendőrök kérésére felsorolta azokat a vagongyári vezetőket, akik Horváth Ede kinevezése után hátrányos helyzetbe kerültek, de azt határozottan cáfolta, hogy ezek a személyek bármiféle „bizottságot” szerveztek volna.⁷³

A megyei és országos pártvezetőknek írt leveleknek ugyanakkor semmiféle foganatja nem lett, a tettesek kiderítésére irányuló nyomozás ellenben egyre intenzívebbé vált. A szervezők 1964. december 6-án – mivel úgy gondolták, hogy Horváth Edét csak akkor lehet a gyár éléről elmozdítani, ha a Vagongyár lemarad tervének teljesítésével – következő lépésként 23 közvetlen termelésirányítót (gyáregységvezetőt, osztály- és üzemvezetőt, művezetőt) a termelés csendes szabotálására szólítottak fel. A „Kedves munkatársam, Barátom, Elvtársam!” megszólítású, AKCIÓBIZOTTSÁG! aláírású gépelt levelet a címzettek egy része meg sem kapta, mert a rendőrség utasította a postát a „gyanús” levelek beszolgáltatására.⁷⁴ A termelés szabotálására felszólító levelet elküldték a *Népszabadság* szerkesztőségének és Molnár Lászlónak, az MSZMP KB Ipari Osztálya vezetőjének is. Az ellenállás fő okát az akciósok abban látták, hogy „egy hatalomtól megszédült és a munkásosztálytól, a volt elvtársaitól nagyon messze elkerülő vezető, az egyesített gyárak Vezérgazgatójának személye nem kell a dolgozóknak”. Mégpedig azért nem kell, mert ismerik „műszaki és politikai képzettségének hiányosságait”, ismerik mint embert „az összes rossz tulajdonságaival” együtt, és látják a „kapkodó vezetését, a népgazdaságnak okozott károkat, a pazarlást, építkezéseit”, üzemrészek ki- és beköltöztetéseit. Mindenki a saját bőrén tapasztalja „a műszaki analfabetizmusát, de ugyanakkor a legkisebb beosztottjának a munkakörébe is intézkedik és beleszól”. Képességeinek a „fogyatékoságait” egyéni vezetési módszereivel kívánja „mindenkire ráerőszakolni [...] és] „jaj annak, aki más véleményen van”. Ahhoz, hogy az egyesített gyárban helyreálljon a normális élet, és az emberek ismét higgyenek a pártnak és a szocializmusnak, a szervezők szerint mindenkinek addig kell betartania az akcióbizottság tízparancsolatát, „míg e gyűlölt önkényúr el nem tűnik a történelem szemétdombján”. Ezt követően aztán ismét lehet, sőt kell is teljes odaadással és lelkesedéssel dolgozni.

A munka úgynevezett „tízparancsolata” humoros formában („A munkahely nem kocsmá, hogy egész nap ott tartózkodj, nem Isten háza, hogy vasárnap is oda menj. Aki nem dolgozik, az nem hibázhat” stb.) régóta ismert volt a magyar munkahelyeken, amin unalmas óráikban sokan elszórakoztak. A forma a mostani esetben is ugyanez volt, de a tartalom sokkal komolyabb lett.

⁷³ ÁBTL O-12649. BM III/III-4/b. alosztály. Csikós Sándor r. alezredes alosztályvezető 1964. október 21-i jelentése.

⁷⁴ A leveleket egyforma kék borítékban, géppel címezve, 60 filléres bélyeggel bérmentesítve adták postára.

„Munkaterületén csak annyit és azt végezze el, ami a munkaköri kötelessége, de ezt lelkesedés, ambíció nélkül. Munkájában lélek ne legyen. Ne követeljen, ne erőszakoskodjon a kooperáló vállalatokkal, a szállítási határidők és a munka elvállalása érdekében. Gondolkozzon, hogy munkaterületén hogy lehet minél több gyártási, termelési akadályt objektív okokra rákenni, ezt papíron is fedezni (saját érdekében).”

A megyei rendőr-főkapitányság belső elhárítással foglalkozó III-as osztálya – a BM III-as főcsoportfőnökséggel szorosan együttműködve – hatalmas energiákat mozgató meg annak érdekében, hogy a csoport tevékenységét felgöngyöltse és tagjait leleplezze. A gyanú a Horváth Ede által leváltott, illetve a gyárból eltávolított vagy a vezérigazgatóval kirobbant konfliktus miatt önként felmondott munkatársakra terelődött.

Írásszakértővel ellenőriztették a sértettnek vélt személyek kéz- és gépirását, valamint a Győrött és környékén vállalatoknál, intézményeknél, magánszemélyeknél fellelhető mintegy 1000 írógépet, hogy kiderítsék, hol és melyiken írták a szabotázsra felszólító leveleket. Akire a gyanú árnyéka vetődött, attól konspiratív módon igyekeztek hosszabb folyóírást beszerezni. A Vagongyári Pártbizottság kérésére a személyzeti osztály 1964. október 8-án több vezetőtől kézzel írt önéletrajzot kért. Az érintettek egy része ezen felháborodott, mert ebből arra következtek, hogy az akció szervezésével gyanúsítják őket.⁷⁵ Írásszakértői ellenőrzés céljából egyeseknél kikérték a középiskolai dolgozataikat.⁷⁶ Több gyanúsított személyt ügynökökkel figyeltek meg, telefonjaikat lehallgatták, leveleiket felbontották és elolvasták. A megfigyeltek közé tartozott többek között Rádli Béla, a Vagongyár gazdasági igazgatója, aki nyíltan szemben állt a vezérigazgatóval, bírálta koncepcióját, és megvalósíthatatlannak nevezte a tervezett közútimotor-gyártást. „Horváthországot”, „Horváth-bánságot” emlegetett és kijelentette, hogy előbb kap valaki beutazási engedélyt Nyugat-Németországba, mint a győri Vagongyárba.⁷⁷

Két vagongyári dolgozónál titkos munkahelyi kutatást tartottak. A rendőrségi akció azonban minden erőfeszítés ellenére eredménytelen maradt, a tettest (vagy tetteseket) nem találták meg, ezért 1966. január végén az „Akciósook” fedőnevű rendkívüli események dossziéját lezárták. A nyomozás befejezését azzal indokolták, hogy a felderítő munka folytatásával tovább éleznék, illetve ébren tartanák „a dolgozók körében ma is észlelhető vezérigazgató ellenes tevékenységet”. A tettes vagy tettesek személyét azóta is homály fedi.

⁷⁵ ÁBTTL O-12649. BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III/III-2. Alosztálya. 1965. április 23-i jelentés.

⁷⁶ ÁBTTL O-12649. BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III/III-2. Alosztálya. Intézkedési terv, Győr, 1964. október 29.

⁷⁷ ÁBTTL O-12649. Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III/III-1. Alosztály. 1965. október 5-i kivonat Bakonyi fedőnevű ügynök jelentéséből.

A „sokszorosítás útján” elkövetett „izgatás”

A városi-megyei pártvezetők aggodalmát, de még inkább a dühét tovább növelte az a tény, hogy az akciósook tevékenységével párhuzamosan még egy – igaz, az előbbinél kisebb hatású – szervezkedés folyt Horváth Ede ellen, amely szintén a vezérigazgató leváltását célozta.⁷⁸ A két akció szinergikus hatása minden bizonnyal erősítette egymást, ami a rendőrséget még intenzívebb nyomozásra készítette. Az sem zárható ki, hogy az akciósooknak tulajdonított rendszerellenes „izgatás” egy részét (például a vagongyári WC falára írt feliratokat) nem ők, hanem ez a másik, kéttagú társaság követte el. Abban viszont majdnem biztosak lehetünk, hogy a két megmozdulás más-más személyekhez kötődött.⁷⁹

A Belügyminisztérium állambiztonsági szerve 1964. október 26-án rendelt el Győrött nyomozást ismeretlen személy ellen „izgatás” alapos gyanúja miatt. Az akkori Btk. 127. §-a szerint izgatást követ el az, aki a magyar nemzet, a Magyar Népköztársaság államrendje, nemzetközi kapcsolata, vagy valamely nép, nemzetiség, felekezet, faj, továbbá szocialista meggyőződése miatt egyes személyek vagy csoportok ellen „gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el”. Ráadásul ez esetben a „bűncselekmény” minősített esete forgott fenn, hiszen az „izgatást” „sokszorosítás” útján követték el, amit a törvény 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztés kiszabásával büntetett. A két tettes – akiknek a személyét a nagyszabású nyomozás gyorsan kiderítette – a „sokszorosítást” egy játék guminyomdával követte el. A gyerekek számára készített guminyomdával egy fél írólapra egyetlen mondatot („Éljen a Kommunista Párt!”) nyomtattak, és ezt néhány tucat helyi vezetőnek, volt karhatalmistának feladó nélkül elküldték.

A rendőrség az „izgatásról” azoknak a személyeknek a bejelentése alapján szerzett tudomást, akik a nekik postán küldött röplapokat azonnal beszolgáltatták a rendőrségnek vagy pártszervezetüknek. A megyei III/III-as osztály egy hónap alatt kiderítette, hogy az egyik tettes Lovas József, vagongyári munkavédelmi felelős, akit 1964. november végén előzetes letartóztatásba helyeztek,

⁷⁸ A Belügyminisztérium az 1960-as évek közepén több jelentésben is tárgyalta a szovjet vezetésben bekövetkezett személyi változások, illetve a szovjet–kínai, szovjet–albán kapcsolatokban mutatkozó feszültségek következményeit, amelyek értékelésük szerint Magyarországon is fel erősítették a szektás-dogmatikus és jobboldali revizionisták tevékenységét. A BM jelentéseiben mind a két győri akcióra felhívta a Politikai Bizottság tagjainak a figyelmét, amely a röpcédulázás ügyében megadta az engedélyt rendőrségi és pártvizsgálat megindítására. A Lovas–Béres-féle röpcédula-akcióra nézve lásd: MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 350/1. ő. e. Előterjesztés a PB számára egyes belső ellenséges csoportok tevékenységéről, 1964. november 14. A Győri Járműipari Művek röpcédula akcióbiztonságával kapcsolatban pedig lásd: MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 368. ő. e. A Belügyminisztérium jelentése a PB számára a belső ellenséges erők helyzetéről. Lásd még Tabajdi 2013: 84.

⁷⁹ Ennek a legfőbb bizonyítéka az, hogy az akciósook utolsó fellépésére akkor került sor, amikor a másik akció a rendőrség már felgöngyölítette, tagjait kihallgatta, az egyik szereplőt előzetes letartóztatásba helyezte, a „bűnjeleket” megtalálta. Az akciósook levelei és röpcédulája alapos vagongyári ismeretekről tanúskodnak, sokoldalú, hosszú írások, ellenben a Lovas-féle röpcédula egyetlen sorra korlátozódott.

majd az időközben ugyancsak felderített társával, Béres Istvánnal⁸⁰ együtt bíróság elé állítottak és „izgatás” miatt elítéltek. Mivel az akcióbizottság Lovasék „izgatásával” párhuzamosan tevékenykedett, ezért a nyomozók feltételezték, hogy Lovasnak és Béresnek köze lehet ez előbbihez is.⁸¹ A kihallgatás során azonban mind a ketten tagadták, hogy az akciósok tevékenységében részt vettek volna.⁸² Lovas után Béres Istvánt is faggatták a nyomozók a Horváth Ede megbuktatására készülő csoport létéről, tagjairól és tevékenységéről, a Lombos Ferencnek, Nagy Gyulának, Wachtler Andrásnak írt levelekről, de Béres sem mondott (vagy nem akart mondani) erről semmit a nyomozóknak.⁸³

Lovas és Béres 1956–57-ben karhatalmista volt, majd alapító tagjai lettek az 1957 márciusában szervezett Munkásőrségnek. Elégedetlenek voltak a vagongyári pártérettel, Horváth Ede vezérigazgatói kinevezésével és működésével, mert mind a ketten alacsonyabb beosztásba kerültek a két gyár (Szerszámgyépgyár és Vagongyár) összevonását követő szervezeti és személyi változások során. Helyzetük kedvezőtlen irányú megváltozását Horváth Edének tulajdonították, és úgy vélték, hogy őket mint a kommunizmusért nagy áldozatot hozó párttagokat méltánytalan sérelem érte. Az 1956-os forradalom leverésében és az azt követő rendcsinálásban játszott karhatalmista szerepük alapján, valamint az ezért kapott „Munkás-paraszt hatalomért érdemrend” birtokában nem leváltásra, hanem magasabb pozícióra és elismerésre számítottak.⁸⁴

⁸⁰ Béres Istvánt a BM 1964. december 17-én szabadlábban hagyása mellett terheltek nyilvánította, és ellene is megkezdte a nyomozást izgatás miatt (ÁBTL V-152430. Belügyminisztérium III/1. Osztály E Alosztály összefoglaló jelentése Lovas József és társa ügyében, 1965. január 6.).

⁸¹ Nyilván az érdekelte a nyomozókat, hogy Lovasék akciója és az akcióbizottság között van-e átfedés, esetleg ugyanazokról a személyekről van-e szó (ÁBTL V-152430. 1964. december 10-i kihallgatás jegyzőkönyve).

⁸² ÁBTL V-152430.1964. december 14-i kihallgatás jegyzőkönyve.

⁸³ ÁBTL V-152430. Béres István kihallgatási jegyzőkönyve, 1964. december 17.

⁸⁴ Lovas József 1947-ben lett a kommunista párt tagja, miután hazatért a szovjet hadifogságból. 1950-ben alapszervi, majd gyári csúcsbizottsági titkár, később az MDP megyebizottság függetlenített politikai munkatársa lett. Rövid földműves-szövetkezeti ügyvezetőség után a Vagongyár fényező üzemének a művezetőjévé, később főművezetőjévé léptették elő. 1956. november 5-én a megyei karhatalom egyik alapítója, 1957. március 15-étől rövid ideig a Győr-Sopron megyei munkásőrség első parancsnoka, néhány évig a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) megyei elnöke volt, majd visszament a Vagongyárba festőüzemi vezetőnek. Később behívták, katonai szolgálata alatt megbetegedett, betegsége idején átszervezés következtében a munkahelye megszűnt, őt pedig más munkahelyre osztották be, de régi fizetését továbbra is megkapta. Ennek ellenére az áthelyezést sérelmesnek tartotta. Béres István életútja is hasonlóan alakult. Nyolcéves korában (1934-ben) elveszítette édesanyját, ezért testvéreivel hosszú ideig menhelyen nevelkedett. 1951-ben meghalt az édesapja. Őt testvére közül három tbc-ben halt meg. Az 1950-es években hivatásos katonaként szolgált, majd 1956-ban ő is egyike volt a győri karhatalmat megalapító 14 személynek. A közgazdasági és az építőipari technikum elvégzése után a Győri Szerszámgyépgyárban dolgozott mint építési ellenőr. Ebből a munkaköréből minden indoklás nélkül váltották le, és munkavédelmi, később rendészeti előadói állást kapott (ÁBTL V-152430. A Győri Járásbíróság 1965. február 23-i első fokú ítélete Lovas József és Béres István „sokszorosítás útján elkövetett” bűnjegyében).

A kihallgatásuk során elmondták, hogy szerintük a kommunistákra csak addig volt szükség, amíg az 1956-os események után helyreállították a rendet, megszervezték a tsz-eket és stabilizálták a gazdaságot. Úgy látták, hogy kommunisták helyett olyan pártonkívülieket neveznek ki, akik nem mernek bírálni és az „asztalra ütni”, hogy így a vezetőknek „könnyebb legyen irányítani, vezetni”.⁸⁵

Gyakori találkozóikon felvetődött, hogy ezeket a problémákat valahogyan a vezető pártszervek tudomására kellene hozni. Előbb azt tervezték, hogy az MSZMP KB-nak írnak levelet, amelyben feltárják a helyben tapasztalt hibákat. Ezt az ötletet azonban hamar elvetették, mert sejtették, hogy a KB a panasz kivizsgálását a helyi pártszervekre bízza, amiből nekik személy szerint mindenféle kellemetlenségük származna. 1964 nyarán⁸⁶ ezért úgy határoztak, hogy „Éljen a Kommunista Párt!” szövegű röpcédulákat küldenek elvbarátaiknak, főleg a volt karhatalmistáknak, illetve helyi pártvezetőknek. Így akarták a címzettek figyelmét felhívni az általuk észlelt hiányosságokra. Attól azonban tartottak, hogy kézírásukat felismerik, ezért úgy döntöttek, hogy a szöveget játék guminyomdával nyomtatják a levelekre, így kerülve el a várható megtorlást.

Béres István Budapesten megvásárolta a játék nyomdát, majd Hruscsov 1964. októberi leváltása után akcióba léptek. Abban reménykedtek, hogy Brezsnyev és Koszigin hatalomra kerülése Magyarországon is változásokat idéz elő a politikában, és megáll az MSZMP politikájának felfogásuk szerinti további jobbratolódása. Ekkor Lovas lakásán a játék guminyomdával elkészítették az egyetlen mondatból álló röpcédulát, mintegy 40 db borítékot kézzel megcímezték, a leveleket megfelezték, és a város különböző pontjain postaládákba dobálták. A gyanút magukról úgy próbálták meg elterelni, hogy Béres István címére is küldtek egy levelet.⁸⁷ A küldemények egy részét ebben az esetben is már a postán lefoglalta a BM, így azok el sem jutottak a címzetthez.

Lovas József és Béres István „bűnügyében” a győri járásbíróság 1965. február 23-án nyilvános tárgyaláson hozta meg elsőfokú ítéletét. A két vádlott a cselekedetet beismerte, de tagadta, hogy ezzel bűncselekményt követtek volna el. Azt állították, hogy az „Éljen a Kommunista Párt!” szöveg nem alkalmas az MSZMP elleni gyűlöletkeltésre, továbbá a leveleket kizárólag kommunistáknak, mégpedig jórészt vezető pozícióban lévő kommunistáknak küldték. Abban bíztak, hogy a röpcédulák a kommunista vezetőket felrázzák, akik az általuk észlelt hibákat „meg fogják szüntetni”. Cselekedetükkel tehát tulajdonképpen a párt ügyét szolgálták. Az MSZMP politikájával általában egyetértettek, de a vagongyári vezetőség-

⁸⁵ ÁBTL V-152430. Béres István 1964. december 17-i kihallgatás jegyzőkönyve.

⁸⁶ Lovas 1964. július 26-án mentették fel a két gyár 1964. január 1-jei összevonását követő átszervezések miatt megszünt üzemvezetői beosztásából, és ekkor bízták meg a Jármű gyáregység területén munkavédelmi előadói teendők ellátásával (ÁBTL V-152430. A WPJM személyzeti és oktatási főosztályvezetőjének, Erdei Ferencnek 1964. december 3-ai levele a BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányságnak).

⁸⁷ ÁBTL V-152430. A győri járásbíróság B. 129/1965. G. számú elsőfokú ítélete Lovas József I. rendű és Béres István II. rendű vádlott ügyében. Ugyanakkor a leveleket kézzel címezték meg, nem gondolva arra, hogy ez is elég lehet a kézírás felismeréséhez.

ben olyan hibákat észleltek, amelyek a párt politikájával összeegyeztethetetlenek, és ezekre a hibákra szeretnék volna a párt vezetőinek a figyelmét felhívni.

Azt a bíróság maga is elismerte, hogy a röpcédula szövege a vádlottak „céljától és a konkrét körülményektől” függetlenül nem alkalmas az „izgatás” büntetésének a megvalósítására. Azonban ha tényleg a pártot akarták volna éltetni, akkor az MSZMP-t kellett volna dicsőíteni. Ha a vádlottak célja valóban csak arra irányult volna, hogy a munkahelyükön észlelt, illetve sérelmezett egyes hiányosságok megszűnjenek, akkor a bíróság megítélése szerint az *országos pártvezetőségnek* kellett volna írniuk, és nekik feltárni a hiányosságokat. Ez az indoklás világosan példázza, hogy a kommunista hatalom, ha érdeke úgy kívánta, bármilyen magatartást képes volt büntetni. Mint korábban már láttuk, Háhnékat hasonló cselekmény elkövetéséért azért bírálták és büntették meg, mert *megkerülték* a „szolgálati” utat, és a helyi pártszervek helyett közvetlenül a legfelsőbb pártvezetőkhez fordultak.

A bíróság megítélése szerint Lovas és Béres cselekményét a személyükön esett „sérelem motiválta”. Lovas a saját leváltását úgy értelmezte, hogy ennek oka a párt politikájában bekövetkezett jobbratolódás. Az elszenvedett egyéni sérelmet „a kommunisták elleni tevékenységnek” fogta fel. A bíróság szerint a vádlottak megnyilvánulása „balos”, amely „feltétlen gyűlöletkeltésre alkalmas”. A bíróság tehát megállapította a vádlottak bűnösségét az izgatás elkövetésében. Enyhítő körülményként vette ugyanakkor figyelembe a vádlottak büntetlen előéletét, családi állapotát és az 1956 utáni tevékenységüket, amikor „az ellenforradalom utáni konszolidáció megteremtésében mindketten komoly munkát végeztek”. A vádlottak tevékenységét „a meggondolatlanság”, cselekményük súlyának hibás értékelése hatotta át, és maguk sem számoltak azzal, hogy a röplapokkal „a Párt politikájában milyen káros hatást idézhetnek elő”. A bíróság első fokon „sokszorosítás útján elkövetett izgatás büntette” miatt Lovas József elsőrendű vádlottat nyolc-, Béres István másodrendű vádlottat hathavi börtönre ítélte. A „bűnösökkel” fizettette meg a bíróság a felmerült 385 Ft-os írásszakértői díjat is.⁸⁸

Az ítélet ellen mind a ketten fellebbeztek, de 1965. április 28-án, másodfokon a Győr megyei bíróság a vádlottak és védőik fellebbezését elutasította, így az ítélet jogerőssé vált.⁸⁹ Lovas büntetésébe betudták az előzetesben töltött időt. Jó magaviseletük miatt harmadolással előbb szabadultak.⁹⁰ Kiszabadulásuk után „ellenséges magatartásuk miatt” mindkettejüket kizárták az MSZMP-ből.

* * *

⁸⁸ ÁBTB V-152430. A győri járásbíróság B. 129/1965. G. számú első fokú ítélete Lovas József I. rendű és Béres István II. rendű vádlott ügyében.

⁸⁹ ÁBTB V-152430. Belügyminisztérium III/1. Osztály E Alosztály összefoglaló jelentése Lovas József és társa ügyében, 1965. január 6.

⁹⁰ ÁTB V-152430. BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III/III-2. Alosztálya. Jelentés, 1965. július 28.

A Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság 1965 nyarán készítette el a Wilhelm Pieck Járműipari Műveknél történt rendkívüli eseményekről szóló összefoglaló jelentését.⁹¹ Ekkorra a Lombos Ferenc megyei első titkár és Horváth Ede vezérigazgató közötti, személyes elemekkel teletűzdelt konfliktus már teljes mértékben eszkalálódott.⁹² Lombosnak kapóra jött ez a rendőrségi vizsgálat, amely ugyan elítélte a „pártellenes”, „anarchista” és „szektás” csoportok túlzó balos megnyilvánulásait, de egyúttal egy sor kompromittáló tény is feltárt Horváth Ede vezetési stílusával és emberi magatartásával kapcsolatban. Ezek a hibák a rendőrség szerint „kétségkívül motiválóan hatottak a pártellenes anarchista elemekre és az úgynevezett »akcióbizottságra«, aknamunkájuk végrehajtásában. Ugyanis a vezetés, de különösképpen Horváth Ede vezérigazgató elvtárs helytelen vezetési módszere és több intézkedése széleskörű elégedetlenséget idézett elő.” A jelentés a következő hibákat sorolja fel:

1. „Horváth Ede elvtárs sok esetben durván, az emberi méltóságot sértő hangnemben beszél az emberekkel”.

2. Vezetése alatt „indokolatlanul sok, elismert, köztiszteletben álló szakember és kommunista hagyta el a gyárat” vagy került alacsonyabb beosztásba.

3. Horváth Ede „nem bízik a vezetőkben”, ezért mindent maga tart a kezében, maga intéz. Beosztottai „nem rendelkeznek [a] munkájukhoz szükséges önállósággal”, ami sérti önérzetüket, egyeseket pedig passzivitásra készítet, csak azt teszik, „amire utasítást kapnak”.

4. „A párttagság, különösen az idősebb kommunisták elégedetlenek káderpolitikája miatt, ugyanis sok, korábban politikailag kompromittált személyt nevez ki, indokolatlanul vezető beosztásba. E hibák folytán Horváth Ede elvtárs népszerűtlenné vált úgy a párttagság, mint a pártonkívüliek körében.”

5. A vagongyári párttagság korábban nem tapasztalt mértékben passzív, közömbös, ami az „ellenséges” események kivizsgálása során abban nyilvánult meg, hogy csak a kártevésre, a termelés szabotálására irányuló felhívást ítélték el egyöntetűen, a többi kérdésben megoszlott a véleményük. Többen aránytalanul és méltánytalanul tartották Lovas József és Béres István börtönbüntetését, szerintük elég lett volna a pártfegyelmi eljárás ellenük.⁹³

A helyi kommunista vezetés immoralitását mutatja, hogy míg a fenti szakmai és emberi hibákat megfogalmazókat megbüntették, börtönbe zárták, elbocsátották a munkahelyükről, megvonták a jutalmukat, csökkentették a fizetésüket, néhány hónappal később ugyanezeket a vádakot – lényegében szó szerint – a Lombos–Horváth közötti konfliktusban igazolt tényekként táltatták, és egy koncepció jellegű eljárásban Horváth Ede megbuktatására akarták felhasználni. Lombos Ferenc és Horváth Ede ügye szokatlan módon a Politikai

⁹¹ ÁTBL V-152430. BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III/III-2. Alosztálya. Jelentés, 1965. július 28.

⁹² Tischler 2005. Lásd még: Szakadát 1992b: 224–257.

⁹³ ÁTBL V-152430. BM Győr-Sopron megyei Rendőr-főkapitányság III/III-2. Alosztálya. Jelentés, 1965. július 28.

Bizottság elé került.⁹⁴ Bár Lombos és Horváth is szigorú megrovás pártfegyelmi büntetést kapott,⁹⁵ végső soron a konfliktusból a Vagongyár vezérigazgatója került ki győztesen. Ez azonban már egy másik történet.

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

O-12649 Akciólok fedőnevű dosszié, 1964–1965.

V-152430 Lovas József és társa vizsgálati dosszié, 1964–1965.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára (MNL GYMSMGYL)

XXXV. Az MSZMP Archívumában kezelt iratok

402. MDP Győr városi bizottság végrehajtó bizottságának jegyzőkönyvei, 1948–1956.

402. MDP Győr városi pártválasztmányi ülés, 1948–1956.

402. MDP Győr-Sopron megyei PB vb ülés, 1948–1956.

402. MDP Győr városi vb, 1948–1956.

415. MSZMP Győr-Sopron megyei bizottsága, 1956–1965.

415. MSZMP Győr városi vb ülés, 1960–1965.

415. MSZMP Győr-Sopron megyei bizottsága Káderanyag mikrofilmen, 1979.

415. MSZMP Megyei PB titkári iratok. Első titkári hatáskörbe tartozó káderügyek, 1960–1970.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M-KS 288-4 Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, 1964.

M-KS 288-5 Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága, 1962–1965.

M-KS 288-25 Magyar Szocialista Munkáspárt Ipari és Közlekedési Osztály, 1963.

M-KS 932 Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Ellenőrző Bizottsága, 1965.

XIX-A-16-h Országos Tervhivatal, Berei Andor elnök iratai, 12. doboz. Berei Andor beszédei, cikkei II. rész, 1950–1956.

XIX-A-16-f Országos Tervhivatal, elnöki iktatott iratok, 45. doboz, 1961.

XIX-A-10 Gazdasági Főtanács, XXI/1-a-XXI/1-b 81. doboz, 1946–1948.

⁹⁴ MNL OL M-KS 288. f. 5. cs. 373. ő. e. Az MSZMP PB 1965. augusztus 31-i ülése.

⁹⁵ MNL OL M-KS 288. f. 4. cs. 76-77. ő. e. Az MSZMP KB 1965. november 18–20-i (kibővített) ülése.

A sztahanovista mozgalom az egész szocializmust építő dolgozó nép mozgalma. Beszéd a sztahanovisták első országos tanácskozásán, 1950. február 17-én. In: Rákosi Mátyás: *A békéért és a szocializmus építéséért*. Szikra, Budapest, 1951, 121–130.
Az MDP II. kongresszusának jegyzőkönyve. 1951. február 24.–március 2. Budapest, Szikra.

Szabad Nép, 1949–1950.

Nők Lapja, 1964.

Népszabadság, 1965.

Interjú Bangha Lászlóval, 2014, készítette Honvári János. (A szerző tulajdonában.)

Interjú Finta Csabával, 2014, készítette Honvári János. (A szerző tulajdonában.)

Interjú Fürst János feleségével is fiával, 2015, készítette Honvári János. (A szerző tulajdonában.)

Interjú Romvári Ferencsel, 2014–15, készítette Honvári János. (A szerző tulajdonában.)

HIVATKOZOTT IRODALOM

Bayer József 1995: *Vezetési modellek – vezetési stílusok*. Vinton Kft., Budapest.

Dihmsmaier, Erich – Paschen, Michael 2011: *Psychologie der Menschenführung*. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg.

Fábián György é. n.: *Medvelepke. Kis történetek egy nagy emberről*. Kisremény Kiadó, Győr.

Germuska Pál – Honvári János 2014: A közúti járműgyártás története Győrött 1945-től 1990-ig. In: Honvári János (szerk.): *Győr fejlődésének mozgatórugói*. (A győri járműipari körzet, mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze c. kutatás monográfiái 1.) Universitas–Győr Nonprofit Kft., Győr, 21–111.

Honvári János 2006: *XX. századi magyar gazdaságtörténet*. Aula Kiadó, Budapest.

Horváth Ede 1990: *Én lennék a vörös báró?* Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, Budapest.

Okvách Imre 1998: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Aquila könyvek, Budapest.

Szabó Csaba 2008: Lopással vádolták a megyei párttitkár feleségét. *Múlt-Kor* http://mult-kor.hu/20081122_lopassal_vadoltak_a megyei_parttitkar_feleseget – utolsó letöltés: 2015. június 11.

Szakadát István 1992a: Harcok és herce-hurcák. Esettanulmány egy licencvásárlásról. In: Tamás Pál (szerk.): *Modernizációs szigetek*. MTA Politikai Tudományok Intézete – MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Intézete, Budapest, 141–193.

Szakadát István 1992b: Vörös bárók. In: Tamás Pál (szerk.): *Modernizációs szigetek*. MTA Politikai Tudományok Intézete – MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Intézete, Budapest, 224–257.

Tabajdi Gábor 2013: *A III/III krónikája*. Jaffa Kiadó, Budapest.

- Tischler János 2003: A Török-per. *Beszélő* (8.) 5. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-torok-per> – utolsó letöltés: 2015. június 1.
- Tischler János 2005: A „győri csata” – 1965. *Beszélő* (10.) 5. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-%E2%80%9Egyori-csata%E2%80%9D-%E2%80%93-1965> – utolsó letöltés: 2015. május 3.
- Voszka Éva 1984: *Érdek és kölcsönös függőség. Átszervezési tapasztalatok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.